

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika studijas

profesionālās augstākās izglītības bakalaura studiju programma

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

LINDA KRUGLAUŽA

Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveide radošajās rotaļās

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Lektore
Akadēmiskais amats

Dr. paed.
Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Maruta Sīle
Vārds, uzvārds

Paraksts

Rīga 2017

Anotācija

Bakalaura darba autors: Linda Kruglauža

Bakalaura darba vadītājs: profesore Dr. paed. Maruta Sīle

Bakalaura darba temats: “Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveide radošajās rotaļās”.

Pētījuma mērķis: Pētīt vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveides iespējas radošajās rotaļās.

Darbs sastāv no 2 daļām – teorētiskās un empīriskās. Teorētiskajā daļā, balstoties uz zinātnieku atziņām, tika veikta analīze par monologa runas jēdzienu.

Darba otrajā, empīriskajā daļā, lai būtu iespējams izvērtēt kvantitatīvi bērnu monologa runas prasmju pilnveidi radošajās rotaļās, tika izstrādāti 4 kritēriji, katram no tiem 2 rādītāji. Kopumā, izvērtējot sasniegtos rezultātus, tika apstiprināta pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze - vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveides iespējas radošajās rotaļās būs sekmīgāka, ja:

- tiks atvēlēts laiks rotaļai;
- literāro darbu teksts tiks attēlots kā leļļu teātris;
- runas un lietu vide tiks papildināta ar daudzveidīgiem materiāliem un bērniem pieejamiem.

Bakalaura darbs sastāv no: 2 anotācijām, latviešu un angļu valodā, satura rādītāja, ievada, 2 daļām, 7 apakšnodaļām, secinājumiem, literatūras un avotu saraksta, 5 tabulām, 20 attēliem un pielikumiem.

Annotation

The author: Linda Kruglauza

The thesis supervisor: Professor Dr. paed. Maruta Sile

The subject of the thesis: “The Pre-school child’s monologue speech skill development in creative play”.

The aim of the study: The study of pre-school age children monologue speech skill opportunities of development in creative play.

The thesis consists of 2 divisions – theoretical and empirical. The theoretical part of reaserch is based on scientific conclusions and analysis of the issue of monologue speech.

In the second, empirical part, were designed 4 criteria for each of the 2 indicators, to evaluate the child's monologue speech skills in creative play. In general, the evaluation of the results achieved, the hypothesis set at the beginning of study was confirmed - pre-school age children monologue speech skill opportunities of development in creative play will be more successful if:

- will give time for a play;
- literary text will be displayed as a puppet theatre;
- environment of speech and things will be complemented with diverse materials available to children.

The thesis consists of: 2 annotations, in Latvian and English, Table of Contents, Introduction, 2 divisions, 7 subdivisions, Conclusion, Sources of Literature, 5 tables, 20 images and Appendix.

Saturs

Ievads.....	5
1.. Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par monologa runas prasmēm.....	7
1.1. Monologa runas prasmju termina skaidrojums	7
1.2. Monologa runas prasmju raksturojums 4-5 gadīgiem bērniem.....	14
1.3. Radošās rotaļas vispārīgs raksturojums.....	21
2. Radošās rotaļas iespējas monologa runas prasmju pilnveidei	25
2.1. Pētījuma organizācija un metodes	25
2.2. Pētījuma bāzes izvēles pamatojums	27
2.3. Pētījuma norise	37
2.4. Pētījuma rezultātu analīze	39
Secinājumi	48
Literatūras un avotu saraksts	49
Pielikumi.....	52

Ievads

Mūsdienas ir ļoti straujš laikmets, kurā cilvēki steidzas izdarīt pēc iespējas vairāk. Ar tehnoloģiju palīdzību cilvēki atvieglo savu ikdienu. Tādēļ bieži vien ir novērojams, ka saziņa notiek caur tām. No vienas puses tās atvieglo, bet no otras puses nozog mums laiku ar līdzcilvēkiem.

Ir novērojams, ka lielāka daļa vecāku strādā ļoti daudz tā iemesla dēļ bērniņš pavada lielāko laiku pirmsskolas izglītības iestādē. Citiem tās ir deviņas stundas citiem visas divpadsmit stundas. Bieži vien vecākiem atnākot pakaļ bērniem, viņi iedod ierīci, lai bērns spēlēt viņu vai vienkārši darbojas, jo vecāki ir noguruši pēc darba. Un tieši šis fakts ir ļoti skumjš, jo sarunas ģimenē notiek mazāk.

Dzīvība sākas mātes klēpī un pēc tam tā turpinās ģimenē. Te bērns saņem savu dzīvību un izveido pirmo kontaktu ar vecākiem. Ģimene ir tā vieta no kuras sākot bērns apgūst valodas prasmes, dzirdot valodu un atdarinot to. Tādēļ ļoti svarīgi kāda ir ģimenes vide, jo bērns valodu sākt apgūt ģimenē. Ir svarīgi, lai bērnam būtu dzirdama valoda un iespēja to lietot sarunājoties (Markus, 2007).

Tādēļ liela loma un nozīme bērna valodas attīstībā ir pirmsskolas izglītības iestādei un tās pedagogiem. Tā ir vieta, kur bērnam būtu jādzird valoda kā paraugu un arī iespēja runāt, izteikties un veidot stāstījumu, kas viennozīmīgi veido monologa runas prasmes. Tas ir ļoti sarežģīts darbs, jo arī pirmsskolas izglītības iestādē ir savs režīms, kurā ne vienmēr bērns ir pietiekami spējis sevi izteikt. Monologa runas prasmju pilnveide ir svarīga tāpēc, ka tā veicina un attīsta domāšanu un ir nepieciešama, lai bērns loģiski un secīgi izklāstītu domu. Ar monologa runas prasmju pilnveidi palīdzību bērnam ir iespēja apgūt dzimtās valodas bagātību.

Galvenais bērna darbības veids ir rotaļa. Rotaļai vajadzētu atvēlēt laiku, jo tā viennozīmīgi vislabāk sagatavo bērnu turpmākajai dzīvei tāpēc, ka bērns pats izvēlas šo aktivitāti ar prieku. Straujais 21. gadsimta laikmets sniedz vairāk tehnoloģijas iespējas, kas cilvēkus padara noslēgtākus tādejādi vērojams, ka rotaļas paliek vienveidīgās un saturā nabadzīgākas. Radošo rotaļu īpatsvars pirmsskolā strauji samazinās, jo bieži vien ir īss laika sprīdis, kas ir atvēlēts bērnu rotaļām (Dzintere, Stangaine, 2007).

Pētījuma objekts

Radošās rotaļas

Pētījuma priekšmets

Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveide

Pētījuma mērķis

Pētīt vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveides iespējas radošajās rotaļās

Hipotēze

Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveides iespējas radošajās rotaļās būs sekmīgākas, ja:

- tiks atvēlēts laiks rotaļai
- literāro darbu teksts tiks attēlots kā leļļu teātris
- runas un lietu vide tiks papildināta ar daudzveidīgiem materiāliem bērniem pieejamiem

Uzdevumi

1. Analizēt pedagogijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par monologa runas prasmēm.
2. Analizēt psiholoģiski pedagoģisko literatūru par vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmēm.
3. Izzināt vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasmes nosacījumus.
4. Praktiski pētīt monologa runas prasmes iespējas radošajās rotaļās.

Pētījuma metodes

Teorētiskā literatūras analīze

Empīriskā

- Bērnu novērošana
- aptaujas metode (ar anketas palīdzību);
- Pētījuma rezultāta apkopojums

Pētījuma bāze -

Pētījums notiek Rīgā, „X” pirmsskolas izglītības iestādē. Pētījumā piedalās 10 vidējā pirmsskolas vecuma bērni. Pētījums ilgst no 2017. gada marta – 2017. gada oktobrim.

Pētījuma struktūra

ievads, divas daļas, 7 apakšnodaļas, secinājumi, literatūras un avotu saraksts, pielikumi.

1. Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par monologa runas prasmēm

1.1. Monologa runas prasmju termina skaidrojums

Darba teorētisko bāzi veido: psiholoģijas zinātnieku kognitīvās attīstības teorija Ž. Piažē (*Ж. Пиаже*) (2002), L. Vigotskis (*Л. Виготский*) (2002) un runas saskarsmes teorija L. Dubkēvičs (2006), E. Kramiņš (2005). Pedagoģijas zinātnieku veseluma pieeja valodas apguvē koncepcija D. Lieģeniece (1999), I. Nazarova (1999)

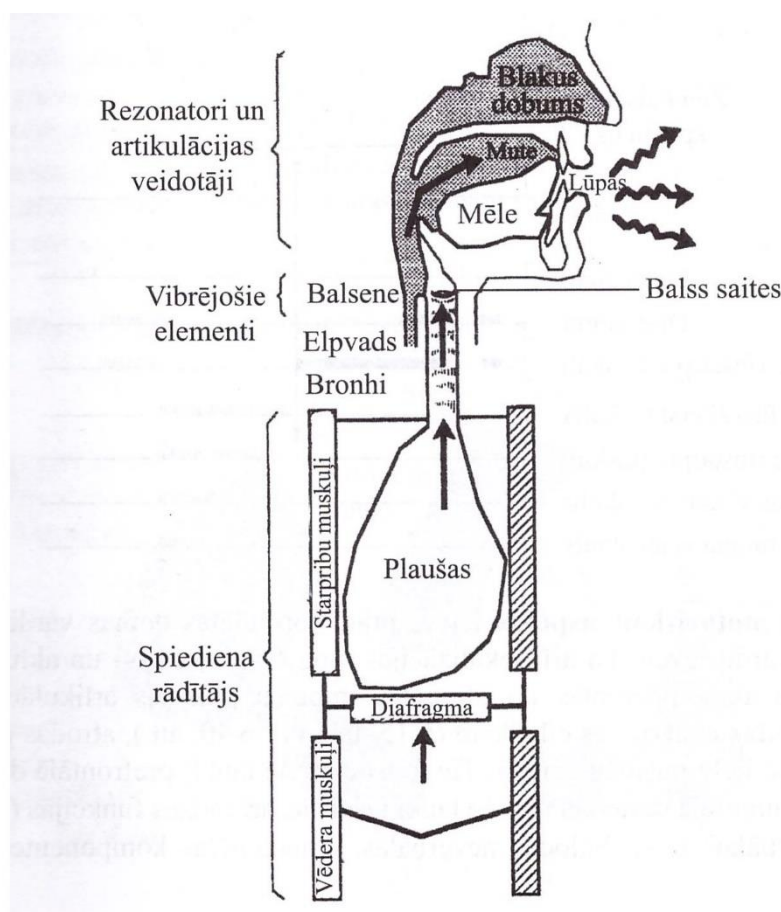
Pirmsskolas pedagoģijas zinātnieku komunikatīvās kompetences attīstības pētījumi D. Dzintare, I. Stangaine, D. Augstkalne (2014), R. Kaņepēja, D. Lieģeniece (2012), D. Markus (2007), I. Freiberga (2009).

Cilvēks bez valodas dzīvot nevar, jo vajadzība pēc saziņas ir ik vienam. Līdzko notiek kāda rīcība tā notiek ar valodas palīdzību tā pat jebkurai uzvedībai pamatā ir valoda uzsver latviešu filozofi Maija Kūle un Rihards Kūlis. Mūsdienu filozofija parāda, ka valoda „izvēlas” mūs par savas norises izteicējiem. Valoda vada visu, kas un kā notiks, sniedz vajadzīgos impulsus, lai sekmētu domāšanu. Ja valoda ir saprotama ir iespējama saziņa, ja tā ir svešvaloda tad saziņa var būt traucēta. Cilvēks būtībā nav saimnieks pār savu valodu, drīzāk ir otrādi – valoda ir noteicēja faktors (Kūle, Kūlis, 1998).

Galvas smadzeņu lielo pusložu garoza ir augstākais nervu sistēmas centrs. Garozai piemīt funkcionālais iedalījums laukos – atbildīgais par runas (valodas) centru ir trešējie lauki, kas atrodas pieres, deniņa un paura daivās. Ja cilvēkam neattīstās trešējie lauki, tad cilvēks nevar iemācīties runāt. Šis centrs ir veidots no vairākām struktūrām, un iejaukšanās kādā no tām var radīt dažāda veida runas traucējumus, tāpēc kad sievietē ir stāvoklī ir jāsaudzē sevi, lai nesaslimtu, jo katra veida iejaukšanās (slimība un zāles) var atstāt ietekmi uz mazuli, un iespējams uz viņa runas centru. Mazulim piedzimstot ir ļoti jāsaugā viņa galviņa, lai viņš to netraumētu - jāskatās, lai mazulis nekur neatsit savu galviņu (pieri, deniņus un pauri), lai neizkrīt no gultiņas. Runas centrs ir viens no retajiem centriem, kas pārstāvēts tikai vienā puslodē – kreisajā (kreiļiem labajā). Šie lauki veido pamatu cilvēka intelektuālajām funkcijām (domai, atmiņām, abstrakcijām), sarežģītajam runas centram. Kad mazulis aug, viņš dzird sev apkārt valodu un ar tās palīdzību veidojas runa. No medicīniskā viedokļa valoda tiek

raksturota kā rīks, kas ļauj veidot un izmantot domāšanu, tā veido pamatu daudzveidīgajām psihes funkcijām.

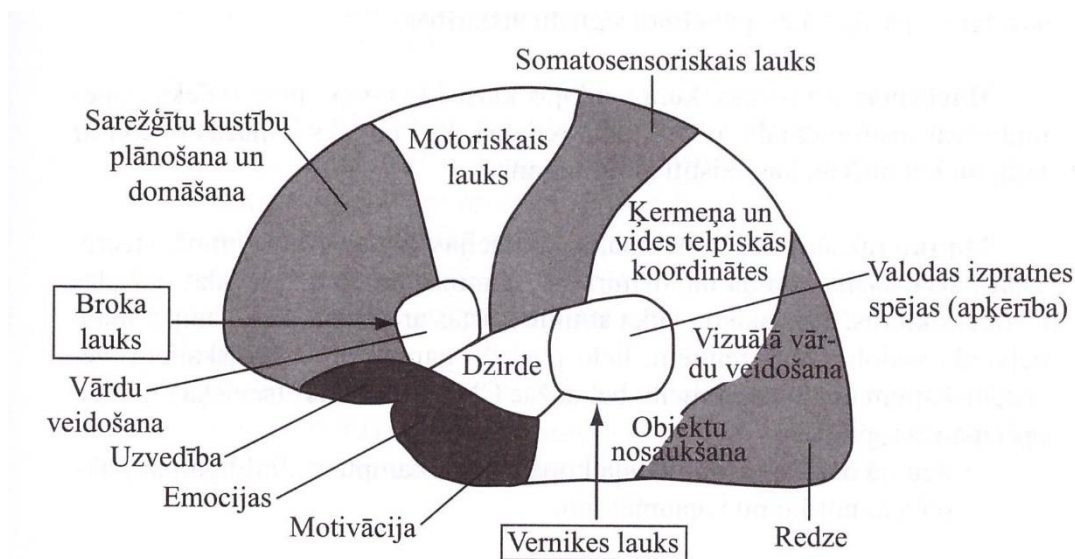
Valodas funkcijas ir komunikatīvā (nodrošina sazināšanos), jēdzieniskā jeb programmējošā (izpaužas abstraktā domāšanā), regulācijas (izpaužas valodas jēdzieniskā satura ietekmē uz dažādām organisma funkcijām, realizējot apzinātās psihiskās darbības formas). Valodas fizioloģiskais pamats ir runas orgāni, kā arī redzes un dzirdes orgāni. Runas orgāni ir mēle, lūpas, mīkstās aukslējas, balss saites u.c. – šiem orgāniem koordinēti darbojoties veidojas kāda skaņa un regulācijā iesaistās specifiskie valodas centri garozā un elpošanas centri (skat. 1. attēlu) (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007).

1. attēls. Runas orgāni un skaņas veidojošie faktori (Aberberga-Augškalne, Koroļova, 2007, 421)

Galvas smadzeņu lielo pusložu garozā atrodas valodas centri (skat. 2. attēlu) - tie ir asociatīvie lauki (skat. 1. tabulu), kas iesaistās arī redzes funkcijās (acu kustības un vizuālais tēls). Lai veidotos monologa runa ir nepieciešama valodas neverbālās, emocionālās komponentes, kas ir saistītas ar šiem valodas centriem labajā puslodē – balss ritmu un skaņu

toņiem, valodas emocionālajiem izpausmes žestiem, runātā un dzirdētā valodas emocionālā satura uztveri (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007).

2. attēls. Ar valodu saistītie garozas lauki (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 423)

1.tabula. Ar valodu saistītie garozas asociatīvie lauki kreisajā puslodē (Aberberga – Augškalne, Koroļova, 2007, 423)

Lauks	Funkcijas	Traucējumi
Broka lauks (motoriskā valoda)	1) gramatiskās konstrukcijas; 2) kustību atmiņa, kas saistīta ar valodu.	Grūtības ar valodas konstrukcijām; izlaiž mazos vārdiņus un galotnes; nabadzīga runa (telegrammas valoda).
Vernikas lauks (dzirdes valoda)	1) skandināt nepazīstamus vārdus, valodu; 2) veido un saglabā atmiņā runātā tēlu.	Nesaprātīga, neizprotama, ātra, nepārtraukta runa.
Laterālā prefrontālā garoza (asociatīvais lauks)	Valodas izpratne, interpretācija Un vārdu analīze.	Grūtības ar valodas izpratni.
Laterālā un ventrālā deniņu daiva (asociatīvais lauks)	Koordinē dzirdes un vizuālo Valodu, objektus nosaucot vai lasot.	“Nedzird”, “neredz” valodas Kļūdas.

Broka lauks atrodas kreisās pieres daivas malā un to sauc par priekšējo runas zonu jeb Broka zonu (skat. 2. attēlu). Kreisās pieres daivas reģions Broka laukā veido vārdus un labā pieres daiva valodas labskanīgu skanējumu. Vernikes zona piedalās runas veidošanā un ir nozīmīga vārdu saprašanā. Vernikes centrs pārtulko ar dzirdi un redzi uztverto iekšējo un ārējo informāciju, piešķirot tai verbālu jēgu, Brokā centrs to sakārto sakarīgā verbālā virknē (Raipulis, 2015).

Valodai kā sazināšanās līdzeklim ir divas galvenās formas, kuras izdala psihologs Lotārs Dubkēvičs un filoloģijas zinātņu doktore Daina Nītiņa. Vecākā no tām ir runa – domu, gribas un jūtu izteikšana ar skaņām. Ar valodu un runu psiholoģijā saprot atšķirīgus jēdzienus: valoda ir noteikta zīmju sistēma, bet runa – psihiska darbība. Dubkēvičs un Nītiņa sniedz šādu raksturojumu: “Runa no valodas atšķiras ar to, ka tai piemīt:

1) valodas praktiskā lietojuma forma. Tā ir darbība. Turpretī valoda ir gatavs produkts, runāšanas prakses rezultāts. Valodu var salīdzināt ar vārdnīcu – vārdu krātuvi, kura mums visiem ir viena un kuru mēs visi izmantojam;

2) individuāla. To raksturo individuāls izteiksmes stils, tajā izpaužas personiska attieksme pret notiekošo vai sarunas partneri kādā konkrētā situācijā. Cik atšķirīgi ir cilvēki, tik atšķirīgi viņi runā.” (Dubkēvičs, 2006, 107; Nītiņa, 2007, 109).

Runai ir divi ārējās runas veidi - monologs un dialogs - šādus runas veidus norāda zinātnieks Ļevs Vigotskis. Ārējā runa ir process, kurā doma iemiesojas vārdā, kas attīstībā virzās no daļas uz veselumu, no vārda – uz teikuma, tādā veidā nodrošinot domas materializāciju un objektivizāciju. Ārējā runa ir domāta auditorijai. Runa nekad nav tikai vārdi, tiem nāk līdzī ārējais tēls, žesti un balss tonis (Vigotskis, 2002).

Ārējā runa satur šādus veidus:

- mutiskā (monologa runa un dialoga runa);
- rakstiskā (Nikiforovs, 2007).

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca norādīts, ka “monologa runa veidojas no monologa, kas ir viens no saistītās runas veidiem. Tās mērķis ir pavēstīt kādus faktus. Izvērst vienas personas izteikumus, kas negaida sarunas biedra verbālu reakciju. Runa, kas domāta vispirms sev pašam. Monologa runa ir monologa formā veidota runa, kam raksturīga cenšanās plaši izvērst noteiktas tehnikas stāstījumu, gramatiski noformētās konstrukcijās ar iestarpinājumiem, sižetiskās līnijas atkāpēm u. tml.” (Autoru kol. Skujiņas vadībā, 2000, 150).

Savukārt līdzīgu skaidrojumu pauž lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca – “monologa runa ir runas forma – vienas personas runāts teksts sastopams literārā vai skatuves mākslas darbā. Monologa runai raksturīgs samērā plašs noteikta satura un uzbūves teksts. Monologa runu izmanto kā māksliniecisku paņēmieni daiļliteratūrā, kur ar literārā tēla runas starpniecību autors pauž noteiktas atziņas vai idejas” (Autoru kol. Skujiņas vadībā, 2011, 57).

Monologa runai piemīt vairākas pazīmes un būtiskākās monologa runas pazīmes izdala psihologs L. Dubkēvičs, norādot, ka monologs ir viena cilvēka runa, kas atspoguļojas tajā, ka runātājs sarunājas vienīgi pats ar sevi. L. Dubkēvičs norāda: “ka tai ir savas īpatnības:

1) tā ir vienvirziena saskarsme. Auditorija ir vienkārši „klausītāji”, kuri ne vienmēr saprot teikto, un viņiem iespējas noskaidrot nesaprotamo var arī nebūt. Auditorija monologa runas laikā nebūs aktīvi saskarsmes dalībnieki. Monologa gadījumā atgriezeniskā saikne nav tūlītēja.

2) Atgriezeniskā saikne ir paša runātāja viedoklis. Viņam, piemēram, šķiet, ka klausītājiem ir interesanti, jo visi skatās uz viņu. Taču, iespējams, ka tas ir izskaidrojams ar disciplīnu vai pieklājību.

3) Monologā ir izteikta lomu sadale: runātājs un klausītāji vai skatītāji.

4) Monologs ir publiskas uzstāšanās sastāvdaļa, tās verbālā daļa. Tāpēc efektivitāte ir atkarīga no uzstāšanās kopumā: no auditorijas motivācijas, no uzstāšanās vietas un laika, no prasmes sevi pasniegt, runas mākslas, arī no runātāja ārējā izskata un apģērba. Klasisks, „fīrs” monologs „dzīvā veidā” (ne TV vai radio) ikdienā sastopams reti” (Dubkēvičs, 2006, 128 – 129). Bet visbiežāk esam liecinieki monologam ar dialoga elementiem (Dubkēvičs, 2006).

Kognitīvās attīstības psiholoģija sniedz divas bērnu sarunas grupas, kurās bērni sarunājas. Viena no tām ir egocentriskā runa, kurā bērns runā vienīgi par sevi un necenšas pieņemt saruna biedra viedokli (Piažē, 2002). Ļ. Vigotskis atsaucoties uz Ž. Piažē atziņu: „monologa runa ir bērna saruna, kurā bērns sarunājas pats ar sevi tā, it kā viņš skaļi domātu, nevēršoties ne pie viena” secina, ka bērnu neinteresē tas vai viņā kāds klausās, kā arī bērns negaida atbildi un neizjūt vēlēšanos ietekmēt sarunu biedru (Vigotskis, 2002). Ar runas palīdzību bērns mācās sazināties ar apkārtējiem cilvēkiem, tāpēc tās attīstībai ir būtiska nozīme šādu atziņu norāda Ruta Kaņepēja un Daina Lieģeniece savā izdotajā grāmatā „Ceļā uz skolu”. Izmantojot runu, bērns spēj izteikt savu attieksmi un pastāstīt par redzēto vai piedzīvoto. Papildinot bērna vārdu krājumu mēs skolotāji bagātinām viņa runas attīstības līmeni. Radot iespēju bērnam veidot plašākus stāstījuma teikumus. “Zinātne un arī prakse pierāda, ka runas attīstības līmenis zināmā mērā ir prāta attīstības rādītājs un labs stāstnieks ir

zelta vērts. Bet veidot bērnam prasmi izteikt savas domas ir ļoti sarežģīts darbs. Nesalīdzināmi sarežģītāks par burtu apguvi” (Kaņepēja, Lieģeniece, 2012, 10).

Ļ. Vigotskis, Edgars Kramiņš un D. Nītiņa analizējot psiholoģiskos pētījumus ir nonākuši pie secinājuma, ka monologa runas prasmes ir augstākas, sarežģītākas un vēsturiski vēlāk pilnveidojušās runas prasmes nekā dialoga runas prasmes. Monologi mēdz būt garāki nekā dialogi, kas sevī ietver kompozicionālu sarežģītību (Vigotskis, 2002; Kramiņš, 2005; Nītiņa, 2007). Velta Rūķe Draviņa norāda, ka monologa runas prasmju pilnveide prasa lielāku atmiņas ietilpību, uzmanības koncentrēšanu uz runas saturu un formu. Monologa runas prasmju pilnveide prasa lielāku domas loģiskumu nekā dialoga runa, precīzāku vārdu krājumu un izvērstākus teikumus (Rūķe - Draviņa, 1992).

Monologa runas divi galvenie veidi: stāstījums (stāsts, paziņojums) un atstāstījums. Prasmei stāstīt ir liela loma cilvēku sazināšanās procesā. Bērnam šī prasme ir izziņas līdzeklis, līdzeklis savu zināšanu un priekšstatu novērtēšanai. Monologa runas prasmju pilnveide ir cieši saistīta ne tikai ar bērna domāšanu, bet arī ar valodas prasmju lietošanu, veidojot stāstījumu vai atstāstījumu (Nikiforovs, 2007). Analizējot D. Lieģenieces bērna kopveseluma teoriju var izdalīt šādas atziņas, ka monologa runas prasmes pilnveido domāšanu, jo bērns meklē īstos vārdus, lai tos izteiktu skaļi un arī lieto neverbālos līdzekļus. Monologa runas prasmes var pilnveidot tikai veicinot bērna fizisko, psihisko un emocionālo attīstību, tāpēc līdzās darbam monologa runas prasmju pilnveidē ir jāveicina bērna patstāvība, radošums, domāšana un atmiņa. (Lieģeniece, 1999).

Būtiska nozīme monologa runas prasmju nostiprināšanai ir videi, kurā bērns atrodas. Guna Svence ar vidi raksturo divus jēdzienus - mikrovide un makrovide. Mikrovide ir bērna attīstības tuvākā apkārtnē – ģimene, dzīves vieta, cilvēki tuvumā u.c. Tas, kas bērnam atrodas apkārt plašākajā nozīmē (sabiedrība un kultūra apkārt) ir makrovide. (Svence, 1998).

Ļ. Vigotska darbā „Domāšana un runa” uzsver, ka runas attīstīšanas kontekstā kā īpašu vides veidu mēs uzsveram arī runas vidi. Vides kultūra, kas mums ir apkārt nozīmīgi ietekmē mūsu uzvedību dažādās situācijās, piemēram, labas manieres sekmē labu uzvedību. Ja vides kultūra rosina interesi tad tā sekmē arī izziņas prasmes. Arī apkārtējās sabiedrības klātbūtne veido katras personas verbālās prasmes. Tātad izziņas attīstības pamats ir mijiedarbībā starp cilvēkiem attiecīgajā kultūrvidē, pirms bērns spēj attīstīties psihiskie procesi. Videi jābūt organizētai tā lai tā būtu attīstoša. Ja vidē ir priekšmeti, lietas vai citi materiāli, kā arī dabas veltes, tad tie ir labi ierosinātāji, lai bērns šajā vidē varētu attīstīt un radīt jaunas lietas un izpaust sevi. Bet ja apkārtējā vide nesniedz bērnam nepieciešamos materiālus tad bērns nav ieinteresēts darboties (Vigotskis, 2002).

Arī R. Kaņepēja uzsver, ka videi jābūt attīstošai un ja tā ir, tad bērns dabiski rotaļāsies ar to, kas viņam ir pieejams. Bērnā esot šajā rotaļu procesā - bērns un radītā rotaļlieta - sekmējas monologa runas prasmju pilnveide (Kaņepēja, 2003).

Videi ir jābūt mērķtiecīgi un apzināti plānotai, kas veicina runas darbību. Šādai videi pastāvot bērnam rodas vēlme runāt. Z. Anspoka izdala trīs vides faktorus:

- a) lietu vide, norādot, ka lietu vide aptver visus apkārt sastopamos priekšmetus, lietas, dabas veltes un dzīvās būtnes, kas noteikti stimulē bērna valodu aktīvai darbībai;
- b) valodas vide, norādot, ka tai sevī ne tikai jāietver valodas kvalitāte jeb tās pareizība, ko bērns dzirdot klausās, bet arī saziņas iespējām, kad bērns var būt daļa no saziņas procesa, kas ir atbilstošs viņa pieredzei un izpratnei;
- c) sociālā vide, vispirms norādot, ka tajā valda pozitīva un labvēlīga attieksme vienam pret otru, kas savukārt bērnam dod stimulus un veicina pozitīvu emocionālu atsaukšanos saskarsmē. Saskarsmes laikā bērns ir ieinteresēts iesaistīties sarunā, kuras gaitā pilnveido savas runas prasmes, meklējot vārdus, lai izteiktu savas domas (Anspoka, 2008. Lai palīdzētu bērniem pilnveidot monologa runas prasmes ir nepieciešams bagātināt to ar ko bērni saskaras ikdienā – vide un rotaļa.

Secinājumi

- Monologa runu runa var raksturot kā uz sevi vērstu runu un arī uz citiem.
- Monologa runas prasmes veicina un attīsta domāšanu un iztēli.
- Lai monologa runas prasmju pilnveide būtu efektīva ir nepieciešama mērķtiecīgi organizēta un plānota vide.
- Monologa runas prasmju pilnveide ir nepieciešama, lai bērns varētu izteikt savas domas.

1.2 Monologa runas prasmju raksturojums 4-5 gadīgiem bērniem

Bērna valodu ietekmē vide, kurā viņš uzturas, visvairāk – vecāku valoda un izturēšanās, jo visciešākā sazināšanās un saskarsme normālā ģimenē bērnam ir ar vecākiem. Tā iemesla dēļ īpaši uzsverama vides nozīme bērna valodas apguves procesā norāda Dace Markuss (Markus, 2007).

Šajā vecumposmā turpinās attīstīties bērna valoda un runas prasmes. PII „Riekstiņš” vadītājas Gintas Ozoliņas un logopēdes Romēnas Namnieces sniegtā atziņa žurnāla izdevumā „Mans mazais”, akcentē, ka bērni sāk runāt arvien vēlāk un arī viņu vārdu krājums ir krietni nabadzīgāks nekā agrāk bija vērojams bērniem. Tas izskaidrojams ar mūsu sabiedrības komunikācijas kultūru, kas pēdējo desmitu gadu laikā ir strauji mainījusies. Kādreiz bērns valodu apguva dzīvā vidē, aktīvi piedaloties ģimenes nodarbēs, piemēram, palīdzot mammai un tētīm veļas dienā, bet mūsdienās vecāki daudz laika pavada virtuālajā vidē - mamma skatās televizoru, tētis sēž pie datora, bet bērns skatās multfilmās planšetdatorā. Bērnam nemaz neesot iespējas dabiskā veidā pārņemt valodu. Bērnam uztvert valodu, kas skan televizorā, ir daudz grūtāk, turklāt multfilmās bieži vien lielāks akcents tiek likts uz skaņas un vizuālajiem efektiem. Līdz ar to bērns valodu dzird, bet neiemācās saklausīt, bērns it kā runā, bet vairāk automātiski atdarina reklāmas frāzes un runā saukļos, taču tā nav dzīva valoda, norāda PII „Riekstiņš” vadītāja Ginta Ozoliņa un logopēde Romēna Namniece (Mans Mazais, 2013/3).

Lai valoda attīstītos ir nepieciešami vairāki priekšnoteikumi pie šādas atziņas ir nonākušas savā darba pieredzē pedagoges Vineta Saulīte un Ilze Vāciete. Pedagoģes norāde, ka bērns valodu apgūst dabiskā ceļā attīstoties, bet attīstība atkarīga no vairākiem faktoriem:

1. Bioloģiskie faktori:

- a) fizioloģiskie (runas motorika un veselība),
- b) neiroloģiskie (redzētais un dzirdētais).

2. Psiholoģiskais faktors ir bērna vēlēšanās runāt, lai bērnam šī vēlme rastos, viņam ir jājūtas droši un emocionāli atbalstītam.

3. Sociālie faktori:

- a) kontaktpersona, kurai bērns uzticas un ir izveidojies labs kontakts,
- b) vide, kas rosina un stimulē runāt,
- c) bērna audzināšana (Pirmsskolas izglītība, 2005/1).

Analizējot zinātnieku pētījumus Baiba Brice norāda, ka tie apstiprina, ka bērna runas attīstība notiek tikai ciešā mijiedarbībā ar bērna pieredzi, kas savukārt ietekmējot valodu. Ja bērna pieredze ir bijusi bagāta tad attīstās ne tikai valoda, bet arī iztēle. Runas attīstība nevar noritēt bez iztēles attīstības (Brice, 2011).

Ir vairāki posmi, kuros bērns apgūst iztēles līdzekļus. Otrais posms sevī ietver vidējā vecuma vecumposmu. Tas viss notiek apkārtējās vides ietekmē un pieaugušo rīcības dēļ. Djančenko izdala divus iztēles veidus, kas pilnveido monologa runas prasmes: Krievu psiholoģe O. Djančenko izdala vairākus posmus

- a) emocionālo iztēli, kas rodas saistībā ar bērna pozitīvajiem notikumiem vai arī kāda pārdzīvojuma dēļ.
- b) Izziņas iztēli, kas visvairāk attīstās radošo rotaļu procesā.

Bērns atdarina to, ko redz un dzird. Ja bērns tikai automātiski atdarina, bet neattīsta tālāk pats radoši to, ko ir redzējis vai dzirdējis, tad nepieciešams iztēli attīstīt. Psiholoģe norāda, ka šajā vecumposmā svarīgi ir, lai tie priekšmeti, kas ir apkārt ierosina iztēli. Lai bērna iztēle attīstītos bērnam ir jāspēj lietas vai priekšmetus radoši pilnveidot vai arī radīt ko jaunu no tiem. Djančenko akcentē, ka procesā, kurā rodas jauns tēls iesaistās vārds, kas izsauc un fiksē priekšstatu un vispārinājuma virkni (Pirmsskolas izglītība, 2007/pavasaris). Marija Montesorī (Montessori) norāda, ka četrgadnieka vecumposmā ir attīstījies sensitīvais periods uz kārtību, kad bērns pats vēlas ievērot noteiktu kārtību kā arī noteiktu kārtību valodas apgūvē. Bērns vēlas dzirdēt pareizu valodu no pieaugušajiem (Montessori, 1983).

Šajā vecumposmā ir jāpilnveido monologa runas prasmes, jo bērni ir jūtīgi pret noteiktu kārtību valodā. Tādēļ arī D. Lieģeniece un Ineta Nazarova uzskata, ka pilnveidojot monologa runas prasmes bērni daudz ātrāk iemācās veidot labu stāstījumu, kā arī apgūst atstāstījuma iemaņas (Lieģeniece, Nazarova, 1999). Sākot ar četriem gadiem bērns sāk veidot sarežģītākus teikumus, pārejot no 2-3 vārdiem teikumā uz 4 – 6 vārdiem un vairāk teikumā. Kā arī ir spējīgs noskaitīt dzejoli tiesa gan ne vienmēr izprotot tā jēgu, bet tas ir labs pamats, lai veidotos stāstījuma prasmes (Geske, 2005).

Līdz pieciem gadiem monologa runas prasmes pilnveidojas tā, ka bērns ir spējīgs sākt mācīties savas domas izteikt, virknējot nevis vārdus, bet teikumus – tātd stāstīt. Svarīgi līdz piecu gadu vecumam bērnam apgūt runāt ir to darīt rotaļājoties (Irbe, Lindenberga, 2014). Monologa runas prasmju pamatveidus – atstāstījumu un stāstījumu – bērni spējīgi apgūt tikai sākot no vidējā un vecākā pirmsskolas perioda (Kaņepēja, Lieģeniece, 2003).

Atsevišķās situācijās visiem pirmsskolas vecuma bērniem ir grūtības uztvert vai izprast dzirdēto un atrast valodas līdzekļus sava atstāstījuma izteikšanai. Tas izskaidrojams ar vēl mazo valodas mācīšanās pieredzi un citiem svarīgiem bērna personības attīstības aspektiem.

Tas nozīmē, ka valodas attīstība ir izteikti individuāls process, un tam var nebūt sakara ar to, cik valodu saziņā bērns lieto. Ja vien bērnam tiek radīta psiholoģiski un pedagoģiski piemērota vide, pakāpeniski paplašinās viņa vārdu krājums un runas darbība (Anspoka, 2015).

Šajā vecumā būtu jāpilnveido divi monologa runas prasmju runas veidi – stāstīšana un atstāstīšana. Tas kā bērns stāsta stāstījumu ļauj noteikt viņa vārdu krājumu un prasmi veidot stāstījumu. Bērniem patīk klausīties tekstus, kurus lasa vai stāsta pieaugušie. Literārajos darbos izpaužas secīgums, patstāvība, izteiksmība un tēlainība un tieši tādēļ literārie darbi netieši sniedz bērniem priekšstatu par stāstījuma uzbūvi. Literārie darbi un daiļdarbi pilnveido bērna stāstīšanas prasmes. Stāstīšana ir prasme noteiktā secībā tieši un tēlaini izklāstīt savas domas (vai literāru tekstu), kas arī ietekmē bērna emocionālo attīstību. Atstāstot, sacerot savus stāstiņus vai pasakas, bērns izmanto arī tēlainus vārdus vai izteicienus, kurus aizgūst no daiļliteratūras. Bērnam ir nozīmīgi tas, ka viņš prot un var stāstīt, jo šī prasme viņam ļauj būt daļai no sabiedrības, kurā cilvēciski sazinās kā arī pārvarēt kautrīgumu. Autores uzsver, ka pirmsskolas pedagogiem vajadzētu pirms skolēnus mācīt un radīt tādu vidi, kurā bērns var stāstīt nesteidzoties, apdomāt vārdu jēgu, un vērsties pie klausītājiem, jo esot šajā procesā bērnam tiek pilnveidotas monologa runas prasmes (Kalniņa, Skrube, 1983). Lai bērna prasme izteikties pilnveidotos, pieaugušajiem arī jāieklūstās, ko bērns viņam saka (Vuorinens, Tūnala, 1999).

Veidot stāstījumu bērniem ir grūtāk nekā redzētā un dzirdētā sižeta atstāstīšana, jo bērnam nākas pašam radīt pilnīgi jaunu tekstu ar noteiktu saturu ir vairāki stāstu veidi. Stāsti, kuros bērni nosauc atsevišķus vārdus, iesāk domu un reizēm nepabeidz teikumus, stāstījums pārsvarā netiek veidots, jo ir sarežģīti izteikties – nosaucošie stāsti. Pārskata stāsti ir tie stāsti, kuros bērni atstāsta tekstu it kā tas būtu iemācīts no galvas, neizpaužot nekādas emocijas. Nosaucošie stāsti pēc satura ir īsi, savukārt pārskata stāsti ir garāki. Emocionālajos stāstos bērni izpauž bagātīgu emocionālo stāstījumu. Interpretējošos stāstos bērni neatstāsta literārā darba saturu, bet izklāsta literārā darba saturu, dodot savu skaidrojumu par personāža rīcību (Freibergera, 2015).

Pēc satura stāstījumus iedala faktu un radošajos stāstījumos. Faktu stāstījumā bērns balstās uz savu uztveri un atmiņu, tā saturu veido kāda gadījuma atstāsts, konkrēti fakti. Šajā stāstījumu veidā atspoguļojas bērna sajūtas un uztvere vai priekšstati (stāstījumi pēc atmiņas). Faktu stāstījumu piemēri ir aplūkotās rotaļlietas, kāda notikuša gadījuma apraksts. Šis stāstījuma veids ir nozīmīgs tādēļ, ka vingrina bērnu vērtīgumu un parāda viņa intereses.

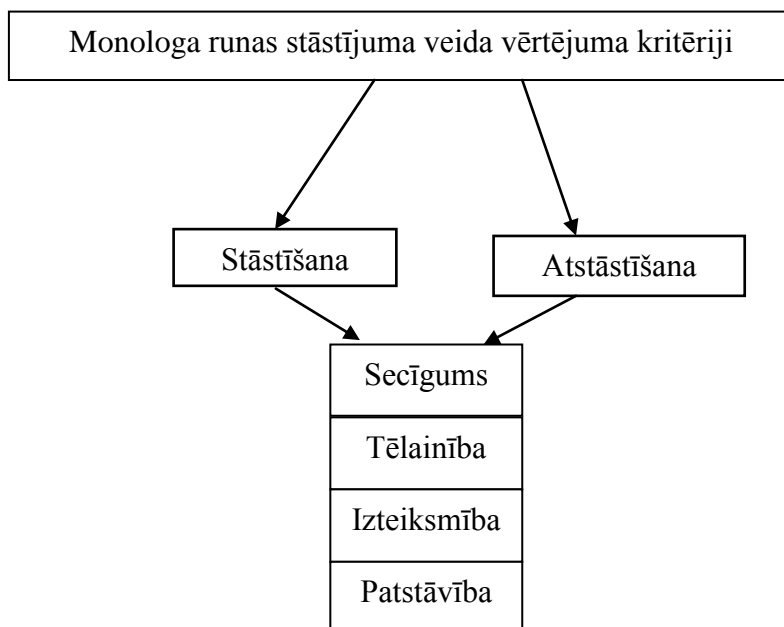
Visiem stāstījuma veidiem ir vienoti vērtējuma kritēriji: secīgums, tēlainība, izteiksmīgs, patstāvība. Secīgums nozīmē stāstīt noteiktā secībā, loģiski; tēlainība ir epitetu, salīdzinājumu un citu leksisko līdzekļu izmantošana (tā saistīta ar bērna literāro pieredzi); patstāvība – prasme pastāstīt (augstākajā līmenī) bez pieaugušo palīdzības (Kaņepēja, Lieģeniece 2003). Sacerot radošos stāstījumus (pēc iztēles), kuru pamatā ir izdoma, bērni izmanto arī savu pieredzi, bet pakļauj to jaunai situācijai, saista ar citiem notikumiem. Bērns pakāpeniski apgūst sižetiskā stāstiņa struktūru, atšķir stāsta sākumu, darbības kulmināciju un atrisinājumu, izmanto tiešo runu. Tomēr radošie stāstiņi šajā vecumā ir vienveidīgi un ne vienmēr loģiski, kaut arī bērni prot izdomāt nelielas pasakas, kur darbojošās personām piemīt fantastiskas spējas un īpašības. Bērni var šo uzdevumu veikt tikai tad, ja viņi ir dzirdējuši daudz pasaku un viņiem tās patīk. Skolotājam pēc iespējas mazāk ir jāpārtrauc bērna stāstījums ar jautājumiem un norādījumiem (Irbe, Lindenberga, 2014).

R. Kaņepēja norāda, ka pirmsskolas periodā bērnam vajadzētu apgūt noteiktus stāstījuma veidus:

1. Literāra darba atstāstījums - beidzoties agrās bērnības posmam – bērni mācās atstāstīt ļoti labi zināmas pasakas.
2. Stāstījums pēc uztveres – bērnam ir viegli raksturot tās lietas, kas viņam ir tuvas, kā piemēram, rotaļlieta bērns par to var pastāstīt tā kā viņš to uztver – lielums, krāsa un citas lietas, kas viņam ar to asociējas. Kad bērns paaugas, viņš ir arī spējīgs veidot stāstījumu pēc attēla. rotaļlietas, vēlāk arī attēla apraksts.
3. Stāstījums pēc atmiņas – bērnam saskaroties ar spilgtiem piedzīvojumiem – ekskursijām, dzimšanas dienām un citiem svētkiem izveidojas noturīgas atmiņas, tādejādi bērns pēc pozitīvas pieredzes var veidot stāstījumu. Atmiņā saglabājās viss, ko bērns piedzīvo ar lielu sajūsmu un prieku – bērnam izaugot lielam un jau esot pieaugušam, viņš vienmēr atcerēsies bērnības spilgtākos notikumus. Ja skolotājs paredz bērnu stāstus pēc pieredzes, tad pieredze ir jāveido un lielākoties pieredze ir atkarīga no vides.
4. Stāstījums pēc iztēles – to var ierosināt temats vai uzdevums turpināt teikumu vai stāstu un to pabeigt bērnam ir jālieto iztēle (radošā domāšana), lai izveidotu

stāstam turpinājumu un nobeigumu. Šajos stāstījumos bērniem ir iespēja izpausties un fantazēt un stāstīt arī par to, ko pieaugušie domā, ka tas tā nav. (Kaņepēja, 2012).

Visiem monologa runas stāstījuma veidiem ir vienādi vērtējuma kritēriji (sk. 3.attēlu).

3. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritēriji (Kaņepēja, 2003)

Pieaugušo runai jābūt par paraugu, jo bērniem ir tieksme atdarināt tās personas, ar kurām tiem pastāvīgi ir saskare, neapzināti bērni atdarina skolotāja runas īpatnības, mīmiku un žestus. Pirmsskolas vecuma bērni ir kā mazu “sūklīši”, kas uzņem visu, tāpēc ir svarīgi, lai bērns dzirdētu kvalitatīvu skolotāja stāstījumu - tādēļ skolotāja runai ir jābūt paraugam vārdu un teikumu izveidē, pareizrunā un intonācijas lietošanā (Freiberga, 2009).

Mācot bērniem atstāstīt, noteicošā loma ir teksta izvēlei, tā apguvei un bērnu organizēšanai atstāstīšanai. Atstāstīšana kā stāstījuma veids pirmsskolas posmā sākas ar jautājumiem un atbildēm par kopā lasītu (skatītu) grāmatiņu, kur lielāks akcents ir uz darbību secību. Atbildes bērns veido, balstoties uz otrreizēju grāmatas aplūkošanu un skatoties ilustrācijas (Kaņepēja, Lieģeniece, 2003).

Lai bērns apgūtu prasmi atstāstīt bērnam vispirms nepieciešams būt ieinteresētam teksta saturā to klausīties un atcerēties tā secību. Lai bērns atstāstītu tekstu, viņam ir jādzird vai jāredz radošs un vecumam atbilstošs literārais teksts. Kad bērns atstāsta tekstu, viņš cenšas ievērot tos pašus žestus un mīmiku, ko dzirdējis stāstītājā stāsta laikā. Atstāstīšana nostiprina

bērna stāstīšanas prasmi. Secīgs stāstījums var veidoties bērnam atrodoties attīstošā vidē, kas priekš bērna ir vide, kas veicina rotaļu (Алексеева, Яшина, 1997).

D. Lieģeniece dod pirmsskolas vecuma bērna vecumposma raksturojumu dažādu teoriju skatījumā (skat. 2. tabula). D. Elkoņina vadošās darbības un jaunveidojumu teorija pirmsskolas vecumā kā galveno darbību izvirza sižetiskās rotaļas. Ē. Eriksona teorija pārstāv Ego jeb “Es” psiholoģiju, kurā norāda, ka personībā notiek visā cilvēka dzīves laikā. Cilvēka dzīvi, viņš sadala astoņās stadijās. Trešā stadija (lokomotoriskā stadija) atbilst ceturtajam un piektajam dzīves gadam, kas ir rotaļu laiks. Eriksons norāda, ka bērnam šajā vecumā raksturīgas fiziskas aktivitātes un agresitāte – ir ļoti kustīgs, skaļš un uzmācīgs runāšanā. Bērns šādi iekļaujas pasaulē, vēloties to izzināt. Pozitīvais šai stadijā ir iniciatīva un negatīvais pastāvīga vainas izjūta. Ž. Piažē teorijā pirmsoperāciju stadijā (2 – 7 gadi) bērns sāk apgūt un lietot simbolus, un šajā vecumā raksturīga centrēšanās uz vienu aspektu un egocentrisms (Lieģeniece, 1999; Puškarevs, 2001).

2. tabula. Vecumposma raksturojums dažādu teoriju skatījumā (Lieģeniece, 1999, 57;59)

Nr. p.k.	Bērna vecums	Teorijas nosaukums	Vecumposma atzīmējums	Vecumposma raksturojums
1.	4 -7	Psihosociālā , psihoanalītiskā teorija (Ē. Eriksons)	Lokomotoriskā stadija	Šajā periodā vai nu nostiprinās bērna iniciatīva, vai arī parādās pastāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušie netraucē bērnam fantazēt, rotaļāties, atbild uz viņa jautājumiem utt., bērnam sākas veidoties iniciatīvas iedīgļi.
2.		Kognitīva teorija (Ž. Piažē)	Pirmsoperāciju (Intuitīvais periods)	Vārds kļūst par nosauktās lietas simbolu. Veidojas spontānas jūtas, spontānas sociālās mijattiecības, kurās bērns ir pakļauts pieaugušajiem. Bērna izpratni lielā mērā nosaka viņa uztvere. Viņam nepiemīt pieaugušajam raksturīgais loģiskās domāšanas process. Bērna valodai ir sociāla un egocentriska funkcija. Bērns mācās atainot lietas ar runas, žestu un mīmikas palīdzību.
6.		Kulturāli vēsturiskā koncepcija (Ļ. Vigotskis)		Egocentriskā valoda palīdz bērnam domāt. To ietekmē pieaugušie. Ar laiku tā kļūst par bērna iekšējo runu vai verbālo domu.
7.		Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija (D. Elkonins)	Sīžetiskās lomu rotaļas periods (orientācijas pēc vadošās darbības)	Vadošā darbība ir virzīta uz attiecību izzināšanu starp cilvēkiem. Par jaunveidojumu tiek uzskatīta iekšējā regulācija, tīšie procesi (tīšā uzmanība, tīšā iegaumēšana); sākas darbības iekšējā plānošana.

Aplūkojot bērna vecumposmu raksturojumu dažādu teoriju skatījumā var secināt, ka bērnam šajā vecumposmā ir svarīgi ļaut būt patstāvīgam, lai veidotos iniciatīvas iedīgļi. Bērns vēlas vadīt un noteikt tāpēc šajā vecumposmā raksturīga sižetiskās lomu rotaļas periods. Radošā rotaļa palīdz bērnam plānot darbības.

Secinājumi

- Monologa runas prasmes ir nepieciešams pilnveidot, lai bērns spētu veidot stāstījumu un arī spētu atstāstīt loģiskā secībā stāstu.
- Ja bērns ir drošs par savu stāstīt prasmi, bērņā rodas ticība sev un ir daudz pārliecinātāks par to, ko dara. Kā arī pēc tam bērnam ir vieglāk iesaistīties sarunās ar citiem bērniem.

1.3. Radošās rotaļas vispārīgs raksturojums

Tāds kāds bērns ir bērņībā, viņš būs tikai vienreiz mūžā. Bērņa neatkārtojams dabiskums viņu ieved rotaļā, kurā viņš labprāt ir tāds kāds ir un ar visu savu pieredzi ir daļa no tās. Ļevs Vigotskis izstrādājot bērna psihiskās attīstības stadijas secina, ka vidējā pirmsskolas vecumposmā bērnam visvairāk ir nepieciešams atrasties rotaļas procesā, kas arī ir bērņa galvenā pamatdarbība. Rotaļas procesā bērns pārņems to ar ko ikdienā saskaras. Rotaļa ir brīnumlīdzeklis veiksmīgai bērņa personības attīstībai. Rotaļa bērnu atbrīvo un palīdz izteikt savas domas. Ļ. Vigotskis uzsver, ka tādejādi rotaļa ir labvēlīgs process, kurā bērni izsaka savas domas tās raksturojot ar vārdiem (Vigotskis, 2002). Rotaļa bērnam sniedz iespēju sevi apzināties un palīdz iekšējās pasaules sakārtošanā (Geske, 2005).

Rotaļas kā procesa nozīmīgumu uzsvēruši arī O. Svenne un D. Lieģeniece, norādot, ka rotaļa ir process, kas atstāj labvēlīgu ietekmi uz bērņa attīstību kopveselumā, jo esot rotaļas procesā bērns ne tikai ir daļa no tās, bet arī pats rada un vada šo procesu, liekot lietā iztēli, pieredzi un emocijas (Svenne, 1930, Lieģeniece, 1995). Kā arī rotaļa ir visiedarbīgākais veids, lai bērns apgūtu valodu, jo rotaļas procesā tā palīdz bērnam manīt, ka valoda var būt ļoti spēcīgs instruments, ar ko paust savas izjūtas un emocijas (Pitamika, 2009).

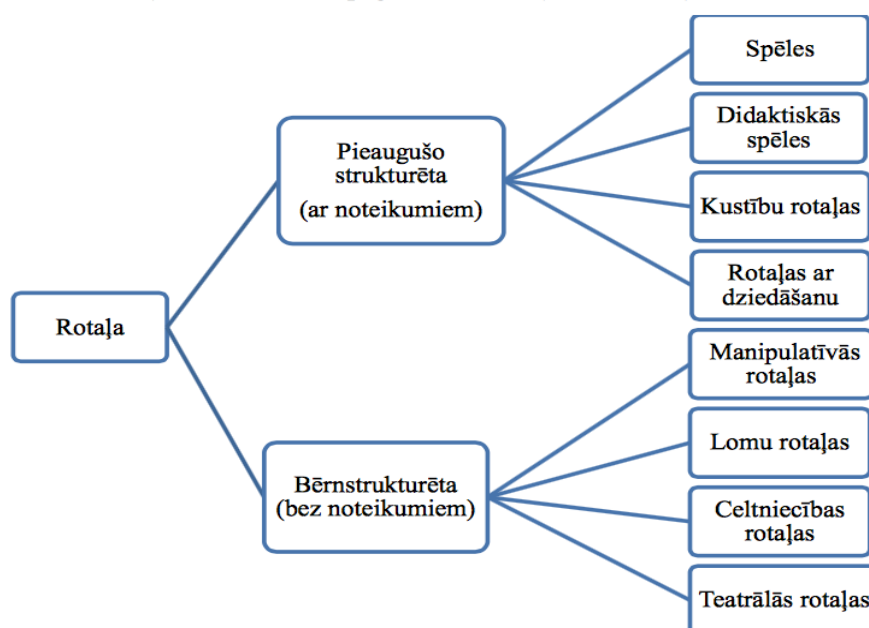
Izcilais itāliešu rakstnieks un pedagogs Džanni Rodāri akcentē šādu atziņu, ka rotaļā bērns ne tikai izdzīvo piedzīvoto, bet arī radoši pārstrādā piedzīvoto. Dž. Rodāri pārstāvējis iztēles izpēti, norādot, ka svarīgi ir iztēles ierosinātāji un tā ir bagāta vide, jo tikai bagātas

vides ietekmē bērnam rodas impulsi, kas veicina iztēles darbību. Iztēle ir nopietna lieta, jo tā rotaļas veido radošas (Rodari, 2009). Arī pedagogs Jānis Grete uzsvēra, lai bērnam būtu iespēja atrasties vidē, kur ir pietiekami daudz uzskates materiālu un iespēja bērna patstāvīgajam darbam (Grete, 1990).

Ar rotaļas palīdzību veidojas kompleksā pieredze, kas ļauj pārvaldīt vidi, kurā darbojas indivīds, un sniedz atbalstu attiecīgās darbības jomas pilnveidei. Ja vide atļauj, ikviens sāk apgūt iemaņas, kurus pats izvēlēties. Būdam orientēta uz uzdevuma izpildi darbībā, rotaļa jau no brīža, kad bērns sāk izjust rotaļas prieku un patīkamu satraukumu būt daļai no tās, nemanot attīsta arī improvizācijas iemaņas (Smildziņa, 1998).

Darba autore piekrīt O. Svennes sniegtajai atziņai, ka “bērniem piemīt atkārtotības spējas, kas ir tik asas, ka pēc katra spilgtāka piedzīvojuma un pieredzējuma bērni tūdaļ ķeras pie atdarināšanas. Un nav nekā labāka bērnu attīstības veicināšanai un novērojumu piesavināšanai, kā šie dažādie dramaturģiski, ar kuru palīdzību bērns attēlo visu, kas lielākā vai mazākā mērā ietekmējis viņa apziņu” (O. Svenne, 1930, 110).

Inga Stangaine un Daina Dzintere pētot rotaļu kā bērna dzīvesveidu balstās uz šādu skaidrojumu, ka “pamatotu rotaļas un spēles skaidrojumu sniedz ASV zinātniece H. Švarcmane (*H. Schwartzman*). Bērnu brīvo rotaļu, ko bērni rada paši, H. Švarcmane dēvē par bērnustrukturētu rotaļu. Tātad pēc H. Švarcmanes domām, rotaļas var iedalīt 2 lielās grupās – pieaugušo strukturētajās rotaļās (rotaļas ar noteikumiem) un bērnustrukturētajās rotaļās (rotaļas bez noteikumiem). Ilustratīvi atspoguļots 4. attēlā (skat. 4. attēlu) (Dzintere, Stangaine, 2007).

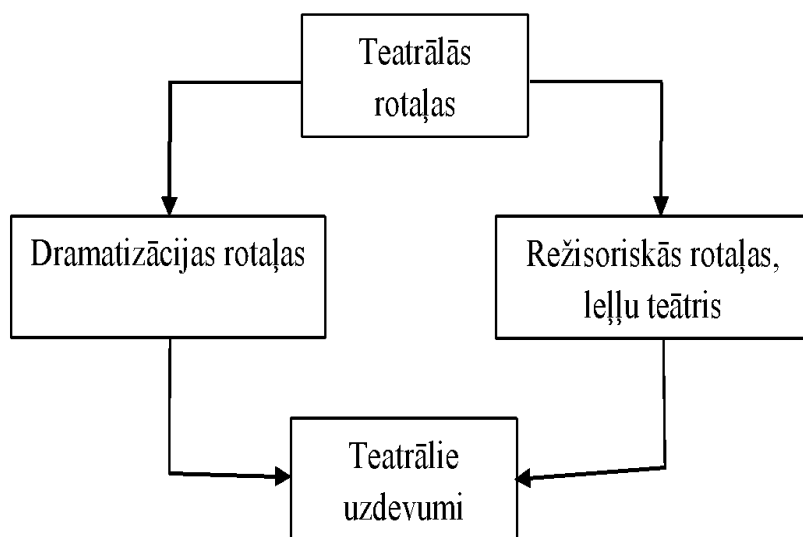
4. attēls. Rotaļu iedalījums (Stangaine, 2007)

Divi rotaļu veidi - radošās rotaļas un rotaļas ar noteikumiem. Radošās jeb simboliskās rotaļas, kuras rada bērni paši, balstoties uz savu pieredzi, izdomu. Piemēram, rotaļas par ģimenes, slimnīcas, veikalu, svētku un iepirkšanās tēmu. Bērni šajās rotaļās attēlo redzēto, pārdzīvoto. Šīs rotaļas var iedalīt:

- Lomu - sižeta rotaļas. Loma un sižets veido rotaļas pamatu. Bērni parasti uzņemas pieaugušā lomu. Rotaļas sižetu veido īstenība, ko bērns attēlo rotaļā, tas bieži vien ataino konkrētā bērna dzīvi. Ja vēlas saprast bērna iekšējo pasauli un palīdzēt viņam, jāiemācās izprast bērnu rotaļas un noskaņoties uz novērošanu.
- Dramatizācijas rotaļas jeb režisoriskās rotaļas. Šīs rotaļas var saukt arī par teatrālajām rotaļām. Šīs rotaļas attīstās pēc zināma scenārija – literārā darba, kas rotaļas gaitā mainās. Reizēm stāsts, pasaka, ko bērni spēlē, veidojas rotaļas procesā. Bērns rotaļlietai piedēvē dažādas nozīmes, sarunājas ar to.
- Celtniecības jeb konstruktīvās rotaļas. Bērni būvē mājas, garāžas, slimnīcas, attēlo pasauli, kas atrodas blakus to pārveidojot to, kā viņš to redz ar iztēles palīdzību. Tad tiek būvētas mājas – paslēptuves. Šī rotaļa sekmē bērnu pašattīstību.

Bieži vien vienā rotaļā var apvienoties visi minētie rotaļu veidi. Radošajā rotaļā bērns visu var darīt, un viss viņam izdodas, viņš var būt tāds kāds viņš vēlas būt. Radošajā rotaļā savijas realitāte ar izdomu (Dzintere, Stangaine, 2007).

Viens no radošās rotaļas veidiem ir teatrālās rotaļas (dramatizācijas rotaļas), kur bērni spēlē teātri. Šīs rotaļas pamatā ir kāds redzēts sižets vai literārais darbs, kur bērns var arī pilnveidot pēc savas vēlmes. Teatrālās rotaļas nosacīti var iedalīt divās lielās grupās – dramatizācijas un režisoriskās rotaļas (skat.5. attēlu).

5. attēls. Teatrālo rotaļu veidi (Dzintare, Stangaine, 2007, 101)

Dramatizācijas rotaļās ietilpst rotaļas, kur paši bērni izpilda aktieru lomas. Bērni iejūtas tēlā, izdzīvojot viņa dzīvi, atdarina tēla runu, intonāciju, kustības un mīmiku. Dažkārt šīs rotaļas mēdz dēvēt par „dzīvo teātri”. Režisoriskajās rotaļās ietilpst rotaļas ar leļļu teātri un sīko rotaļlietu komplektiem. Bērni ir darbojošās personas, kas ar leļļu palīdzību attēlo noteiktu scēnu. Viņi vada šīs lelles, attēlo to kustības, runu un intonāciju. Vidējā vecuma bērniem patīk leļļu teātris un zinātniece D. Lieģeniece uzsver, ka stāsts, ko viņi spēlē, nav precīzi izveidots, tas veidojas rotaļas procesā un svarīgi bērnus ir netraucēt šajā procesā. Dzintare un I. Stangaine uzsver, ka teatralizētie uzdevumi nosacīti pieder pie šīm rotaļām, šie uzdevumi ir veidoti pēc noteikta scenārija, vairāk pieaugušo organizēti (Dzintere, Stangaine, 2007; Lieģeniece, 1995).

Dramatizācijas un režisoriskās rotaļas bērniem sniedz iespēju apgūt izteiksmīgi un tēlaini runāt, izspēlējot tēla tekstu. Dramatizācijas rotaļā noteicošais ir process – pats bērns – viņa pārdzīvojumi, radošā iztēle, kas sekmē rotaļas sižeta attīstību, personāžu attēlošanu. Pamatā var būt literārais darbs, bet bērns to var improvizēt, kombinēt, kā arī var izdomāt pats savu saturu. Bērns kā aktieris šajā rotaļā var vairāk paust savu attieksmi un dažādot dialogus, mainot notikumu secību. Režisoriskajās rotaļās bērns visbiežāk rotaļājas viens, izmantodams sīko rotaļlietu komplektus, piemēram, leļļu māju, zaldātiņus u.c. rotaļas procesā attēlojot konkrētas situācijas. Šajās rotaļās bērns attēlo pasakas, stāsta un izpilda katra personāža lomu, kuras laikā veidojas stāstījuma prasmes. Rotaļājoties ar sīko rotaļlietu komplektiem bērniem attīstās sīkās muskulatūras attīstība, kas labvēlīgi ietekmē bērnu runas funkcionēšanu galvas smadzenēs. Radošās rotaļas sekmē stāstījuma veida vērtējuma kritērijus – secīgumu, tēlainību, izteiksmību un patstāvību. Kā arī radošajās rotaļās pilnveidojas bērna valoda un runa (Dzintere, Stangaine, 2007).

Secinājumi

- Bērna darbības pamatā ir rotaļas, tās rada bērniem daudzveidīgas situācijas, kurās bērniem ir iespēja ņemt daļību ar verbālu (runu), gan neverbālu (mīmiku, žestiem) līdzekļu palīdzību, tās veicina monologa runas prasmju pilnveidi.
- Rotaļu pasaulē bērns ir brīvs un neatkarīgs un tām ir bērna dzīvē svarīga loma.
- Svarīgi rotaļas procesā ir netraucēt bērnus.
- Svarīgākās monologa runas prasmju pilnveides iespējas ir darbs ar daiļliteratūru un rotaļa, kam nepieciešama bagāta runas un lietu vide.

2. Radošās rotaļas iespējas monologa runas pilnveidei

2.1. Pētījuma izvēles metožu pamatojums

Darba teorētiskajā daļā analizējot Latvijā pieejamo literatūru tika iegūta informācija par monologa runas prasmju pilnveides nozīmību vidējā pirmsskolas vecuma bērniem radošajās rotaļās.

Lai pārbaudītu hipotēzi darbā tiek izmantotas šādas pētījuma metodes, teorētiskās literatūras analīze un 3 empīriskās metodes:

- aptaujas metode (ar anketas palīdzību);
- bērnu novērošana (novērošanas metode izmantota 2.2. pētījuma bāzes izvēles nodaļā un 2.3. pētījuma norises nodaļā);
- pētījuma rezultātu apkopojums (pētījuma rezultātu apkopojuma metode izmantota darba 2.4. nodaļā).

Novērošana ir viens no izplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Tā palīdz iepazīt pētāmos tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Šīs metodes grūtības ir galvenokārt tās, ka novērotājam jācenšas virzīt savu uzmanību uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu (Albrehta, 1998).

Kā pedagoģiskā procesa izpētes instruments novērošana ir efektīva, pastāvot nosacījumam, ka to izmanto saistījumā ar citām pētīšanas metodēm (Albrehta, 1998).

Iegūtā materiāla daudzums un kvalitāte ir atkarīga no novērotāja pozīcijas. Ir pamats izdalīt trīs pozīciju tipus:

- Pētnieks – liecinieks (neitrāla persona);
- Pētnieks – procesa līdzdalībnieks;
- Pētnieks – procesa vadītājs (Albrehta, 1998).

Pētījumā novērošana veikta no pozīcijas pētnieks – liecinieks. Taču neraugoties uz novērošanas nesarežģītību no neitrālās personas pozīcijām, jāmin kāds būtisks apstāklis, kas iespaido iegūto datu ticamību. Sastopamies ar pedagoģiskā procesa dabisku norises zināmu izkropļojumu, kas rodas svešā novērotāja klātbūtnes iespaidā. Pieredze un speciāli pētījumi liecina, ka vairākumā gadījumu skolotāji un bērni neuzņem vienaldzīgi svešu cilvēku klātbūtni un faktu, ka tiek novērota viņu darbība.

Sveša cilvēka piedalīšanās mulsina, sasaista, vai tieši pretēji, izraisa vēlēšanos sevi parādīt un izcelties.

Tas attiecas kā uz skolotāju, tā uz bērniem (Albrehta, 1998). Pētnieka pozīcija, kad pētnieks distancējas no savas iepriekšējās pieredzes, lai ar svaigu skatījumu pievērstos pētāmā parādībai. Lai izprastu dzīvās pieredzes būtību vai struktūru no pētāmā viedokļa, pētniekam uz laiku ir jāatsakās no personīgās attieksmes vai uzskatiem par doto parādību. Īslaicīgi apspiežot uzskatus, pastiprinās apziņas darbība, kas ļauj pētniekam intuitīvi izjust vai saskatīt parādības būtību (Pipere, 2016).

Ļoti svarīgi ņemt vērā, ka novērošanas rezultātus ietekmē pētnieka subjektivitāte. Īpaši to ietekmē tādas iezīmes kā pētnieka kompetences līmenis pētāmajā jautājumā, personiskā pieredze pedagoģiskajā darbā, pētāmā skolotāja darba sistēmas iepazīšanas pamatīgums, kā arī priekšstats par to, kā pētāmā parādība vai process risinājies līdz novērošanai, kā risināsies pēc tam (Albrehta, 1998). Novērošanas metode izmantota 2.2. pētījuma bāzes izvēles nodaļā un 2.3. pētījuma norises nodaļā.

Darbā izmantota viena no empīriskajām metodēm - aptaujas metode rakstiskā veidā (anketēšana). Anketēšanas metode tika izmantota, lai noskaidrotu, kāda mikrovide bērnam ir apkārt, jo zināms, ka vides ietekme ir spēcīga uz personības veidošanos un valodas attīstību. Pirms anketēšanas respondenti tiek iepazīstināti ar jautājumiem un kādēļ šāda anketa ir nepieciešama. Lai jautājumu cikls nenogurdinātu respondentu tika veidoti īsi un koncentrēti pusslēgtie jautājumi. Anketas garantē anonimitāti – vienīgais pētījuma darba novērotājs zina vecākus, katram šifrētajam bērnam. (Albrehta, 1998) Dati, kas tika iegūti anketēšanas rezultātā ļāva pētījumam objektīvāk paraudzīties uz bērnu. Anketēti tika pirmsskolas izglītības iestādes pētāmo vidējā vecuma bērnu vecāki. Anketa sastāvēja no četriem jautājumiem (skat. pielikumu).

Bērni tika novēroti radošajās rotaļās, bet pirms rotaļas procesa bērniem ikdienas režīmā un rotaļnodarbībā novērotājs veica intensīvu darbu lasot un stāstot literāros darbus, rādot leļļu teātrus un bagātinot apkārtējo vidi ar daudzveidīgiem materiāliem.

Pētījuma rezultātu analīze ļauj novērtēt sasniegtos rezultātus. Gūt ieskatu rezultātos pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

2.2. Pētījuma bāzes izvēles pamatojums

Lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, laika posmā no 2017. gada marta līdz 2017. gada oktobrim tika veikts empīrisks pētījums X pirmsskolas izglītības iestādē. Pētījumā aptverti 10 vidējā pirmsskolas vecuma bērni.

Lai noskaidrotu, kāds ir bērnu monologa runas prasmju līmenis, uzsākot pētījumu darba autore izstrādā 4 kritērijus (kritērijiem atbilst monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritēriji - patstāvība, secīgums, izteiksmība un tēlainība) un katram kritērijam 2 rādītājus. Tabulā redzami rezultāti pētījuma sākumā – pavasarī (skat. 3. tabulu). Kritēriji un rādītāji bērnu monologa runas prasmju līmeņa noteikšanai (Lūciņa, 2002).

1. Ir patstāvīgs rotaļā.
 - Rotaļā patstāvīgi attēlo literāras tēmas.
 - Izmanto pieejamos materiālus, lai realizētu oriģinālas idejas.
2. Stāsta un atstāsta tekstu pareizajā secībā.
 - Atstāsta labi zināmu tekstu.
 - Skatoties attēlos, loģiskā secībā veido stāstu.
3. Runā tā, lai klausītāji varētu uztvert izteiksmīgu stāstījumu
 - Pareizi izrunā skaņas.
 - Runā izmanto balsis intonāciju, mīmiku un žestus.
4. Runā lieto tēlainos jēdzienus.
 - Runā netipiskus salīdzinājumus (piemēram, dzeltens kā smiltis).
 - Rotaļā iekļauj šos jēdzienus.

Bērnu monologa runas prasmju līmenis tiek vērtēts punktos. Par katru rādītāju bērns var saņemt no 1 – 3 punktiem. (1 punkts – reti, 2 punkti – bieži, 3 punkti – vienmēr)

Bērnu monologa runas prasmes pēc punktu iedalījuma:

- Bērna monologa runā reti sastopama stāstījuma veida vērtējuma kritēriji – 1 – 8 punktiem
- Bērna monologa runā bieži sastopami stāstījuma veida vērtējuma kritēriji – 9 – 16 punktiem

- Bērna monologa runā vienmēr sastopami stāstījuma veida vērtējuma kritēriji – 17 – 24 punktiem

Pētāmās grupas raksturojums tika noteikts ar novērošanas metodi. Novērošana veikta pirmsskolas izglītības iestādes vidējā vecuma bērnu grupā rotaļu procesā.

3. tabula. rezultāti pētījuma sākumā – pavasarī

Bērna vārds	Anna	Edgars	Kaiva	Elizabete	Valters	Monvīds	Sāra	Jānis	Estere	Monika
Rotaļā patstāvīgi attēlo literāras tēmas	1	1	1	2	2	2	1	2	2	2
Izmanto pieejamos materiālus, lai realizētu oriģinālas idejas	2	1	1	2	1	2	1	2	2	2
Atstāsta labi zināmu tekstu	2	1	2	2	1	3	1	1	3	1
Skatoties attēlos, loģiskā secībā veido stāstu	2	1	2	2	1	3	1	1	3	1
Pareizi izrunā skaņas	2	1	1	1	1	3	1	1	2	1
Runā izmanto balss intonāciju, mīmiku un žestus	1	1	2	2	2	3	1	1	3	1
Runā netipiskus salīdzinājumus (piemēram, dzeltens kā smiltis)	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1
Rotaļā iekļauj šos jēdzienus	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1
Kopā	12	8	11	15	10	20	8	10	17	10

Pētāmās grupas raksturojums tika noteikts ar aptaujas metodes (ar anketas skat. pielikumā) palīdzību, katram vecākam tika anketai dots bērna kods, lai saglabātu anonimitāti (skat. 4. tabulu) un novērošanas metodi.

4.tabula. Anketās iegūtās informācijas atspoguļojums

Bērna vārds (mainīts)	Cilv. sk.ģ.	Bērnu skaits un vieta ģimenē	Valoda ģimenē	Labvēlīga/nelabvēlīga	Strādājošo sk.	Vecāku izglītība
Anna (A1)	4	Jaunākā 2 bērnu ģimenē	Māte – latviete Tēvs - krievs	Labvēlīga	2	Augstākā
Kaiva (A2)	6	Vecākā 4 bērnu ģimenē	Māte – latviete Patēvs - latvietis	Nelabvēlīga	1	Patēvs – prof. arodizglītība, Māte – vid. Izgl.
Elizabete (3)	3	Vienīgais bērns	Latviešu	Labvēlīga	2	Augstākā
Monika (A4)	2	Vienīgais bērns	Latviešu	Labvēlīga	1, māte	Iesākta augstākā
Sāra (A5)	4	Vecākā 2 bērnu ģimenē	Māte – latviešu Tēvs - norvēģu	Labvēlīga	2	Augstākā
Estere (A6)	7	Jaunākā 5 bērnu ģimenē	Latviešu	Labvēlīga	2	Māte – vid. izgl. Tēvs – prof. arodizglītība
Jānis (A7)	4	Vecākais 3 bērnu ģimenē	Latviešu	Labvēlīga	1, tēvs	2 augstākās izglītības
Valters (A8)	5	Vidējais 3 bērnu ģimenē	Māte – krievu Tēvs - latviešu	Nelabvēlīga	0	Māte – iesākta augstākā izgl. Tēvs - augstākā
Edgars (A9)	7	Vidējais 5 bērnu ģimenē	Latviešu	Nelabvēlīga	0	Māte – vid. izgl. Tēvs nepabeigta pamatizgl.
Monvīds (A10)	3	Vienīgais	Latviešu	Labvēlīga	2	Augstākā

Anna (4.2 gadi) – meita abiem vecākiem un jaunākā māsa 5 gadus vecākam brālim. Māte ir latviete un tēvs krievu tautības. Abiem vecākiem ir iegūta augstākā izglītība. Ģimene ir labi situēta. Annai ir labi attīstīta – sīkā pirkstu muskulatūra, kustības ir koordinētas. Labi orientējas telpā un plaknē. Annai piemīt izziņas darbība, gribas jomā Anna plāno izdarīt vairākas lietas, bet realizē reti. Vārdu krājums pietiekams, lielākā daļa teikumu gramatiski pareizi, dažas skaņas artikulē nepareizi. Anna ir ļoti enerģiska un labestīga saskarsmē ar bērniem. Annai ir izpratne par higiēnu – ļoti seko līdzi savam izskatam. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Kaiva (4.4 gadi) – aug šķirtā ģimenē pie mātes un patēva, viņa ir vecākais bērns un māsa vienam brālim un divām māsām. Mātei ir latviete ar vidējo izglītību un patēvs latvietis ar profesionālo arodizglītību. Ģimene ir maznodrošināta. Kaivai ir nepietiekami attīstīta – ķermeņa stāja kā arī kustības slikti koordinētas, sīkā pirkstu muskulatūra vāja. Vāji orientējas telpā un plaknē. Kaiva ir noslēgta sevī un klusa. Runā maz. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē reti.

Elizabete (4.9 gadi) – aug abu vecāku ģimenē un ir vienīgais bērns. Abi vecāki ir latvieši un ir iegūta augstākā izglītība. Ģimene ir labi situēta. Elizabetei ir labi attīstītas kustības un stāja. Grūtības sagādā orientēties telpā un plaknē. Meitene netiecas parasti pēc jaunām lietām kā arī pati neplāno jaunas darbības. Vārdu krājums ir pietiekams, skaņas neizrunā pilnībā. Elizabete ir atbildīga, saskarsmē ar citiem bērniem ir vērotājs. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Monika (4.5 gadi) – vienīgais bērniņš ģimenē. Dzīvo kopā ar mammu. Māte ir latviete ar iesāktu nepabeigtu augstāko izglītību. Ģimene ir labi situēta. Monikai kustības ir koordinētas. Viegli orientējas telpā un plaknē. Monika ir ļoti aktīva, kā arī saskarsmē ar bērniem visbiežāk darbojas nevis runā. Tā iemesla dēļ vārdu krājums ir neliels. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Sāra (4.9 gadi) – ir vecākais bērniņš ģimenē abiem vecākiem un māsa jaunākam brālim. Māte ir latviete un tēvs norvēģu tautības. Abiem vecākiem iegūta augstākā izglītība. Ģimene ir labi situēta. Kustības nekoordinētas, vāji orientējas telpā un plaknē. Vārdu krājums ir neliels. Saskarsmē ar citiem bērniem ir agresīva. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Estere (4.2 gadi) – meita abiem vecākiem, jaunākā māsa trīs brāļiem un vienai mātai. Estere ir jaunāka par astoņiem gadiem. Abi vecāki ir latvieši, mātei ir vidējā izglītība un tēvam profesionālā arodizglītība. Ģimene ir labi situēta. Esterei ir laba kustību koordinācija,

labi orientējas telpā, grūtības sagādā orientēšanās plaknē. Meitene ir ļoti patstāvīga un par sevi pārliecināta. Vārdu krājums ir bagātīgs. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Jānis (4.1 gadi) – vecākais dēls vientuļajam tētim un brālis dvīņu brālim. Tēvs latvietis un ir iegūtas divas augstākās izglītības. Ģimene ir labi situēta. Fiziskā attīstība Jānim ir nepietiekami attīstīta. Jānis ir intraverts un ļoti kautrīgs, bet tai pat laikā ļoti sirsnīgs. Runas attīstībā ir traucējumi reti var saprast viņa sacīto. Saskarsmē ar citiem bērniem ir vienpatnis. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē neregulāri.

Valters (4.8 gadi) – vidējais dēls abiem vecākiem un brālis diviem brāļiem. Māte krievu tautības un tēvs latvietis. Mātei iesākta augstākā izglītība, tēvam iegūta. Ģimene ir maznodrošināta. Valtera fiziskā attīstība ir laba. Valters ir dominējošs un grupā izteikts līderis. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē regulāri.

Edgars (4.6 gadi) – dēls abiem vecākiem, brālis jaunākai māšai, diviem vecākiem brāļiem un vecākai māšai. Abi vecākie latvieši. Mātei iegūta vidējā izglītība, tēvam nepabeigta pamatizglītība. Ģimene ir trūcīga. Edgars ir fiziski vāji attīstīts. Valodā mazs vārdu krājums. Edgars ir skaļš ar nelabvēlīgu uzvedību. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē neregulāri.

Monvīds (4.9 gadi) – vienīgais dēls abiem vecākiem. Abi vecāki ir latvieši, abiem iegūta augstākā izglītība. Ģimene ir labi situēta. Monvīds ir fiziski ļoti labi attīstījies. Ļoti komunikabls un piemīt līdera spējas. Runas attīstība ir ļoti inteliģenta. Sarunvalodā lieto gudrus, bērnam neraksturīgus, leksiski sarežģītus vārdus un terminus. Saskarsmē ar citiem bērniem rodas problēmas, jo bērni viņu nesaprot. Pirmsskolas izglītības iestādi apmeklē neregulāri.

Bērna valodu ietekmē vide, kurā viņš uzturas, visvairāk – vecāku valoda un izturēšanās, jo visciešākā sazināšanās un saskarsme normālā ģimenē bērnam ir ar vecākiem. Tā iemesla dēļ īpaši uzsverama vides nozīme bērna valodas apguves procesā (Markus, 2007). Videi ir jābūt mērķtiecīgi un apzināti plānotai, kas veicina runas darbību. Šādai videi pastāvot bērnam rodas vēlme runāt. Z. Anspoka izdala trīs vides faktoros: lietu vide, valodas vide, sociālā vide (Anspoka, 2008).

Jūlija Aleksandra Studenta atziņa izsaka ģimenes vajadzību: "Normālos apstākļos cilvēks vispirms pakļauts ģimenes sabiedriskajai ietekmei. Ģimene ir topošā indivīda pirmā sabiedrība. Bērns vispirms aug ģimenē. Bērna sabiedrība ir viņa vecāki, nereti arī brālīši un māsiņas. Vislielākā nozīme bērna dzīvē ir viņa tēvam un mātei. Ļoti lielā nozīmē bērna garīgā attīstība atkarīga no tā, cik saskaņotas ir tēva un mātes savstarpējās attiecības.

Ja vecāki dzīvo saskanīgi, viens otru dziļi un īsti mīlējami, viņu bērni gūst visjaukākos iespaidus. Vecāku nesaticība turpretim, bērnu attīstību ietekmē ārkārtīgi nelabvēlīgi. Ķildojoties savā starpā, vecāki aizmirst gādāt un rūpēties par bērniem, kas spiesti augt pamesti un savā nodabā." (Students, 1998, 54)

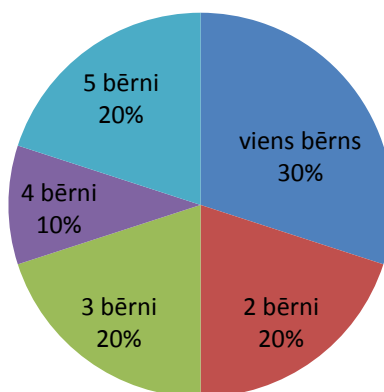
Attēlā (sk. 6. attēlu) redzams, ka ģimeņu sastāvs ir dažāds. 30 % ģimeņu sastāv no 4 cilvēkiem ģimenē, 20 % ģimeņu sastāv no 7 un 3 cilvēkiem ģimenē. 10 % ģimeņu sastāv no 2 un 6 un 5 cilvēkiem ģimenē.

6.attēls. Ģimenes sastāvs

Gan lielas ģimenes, gan nelielas ģimenes spēj bērnam sniegt to, kas nepieciešams bērna pilnvērtīgai attīstībai galvenais, lai ģimene ir labvēlīga. Bērnu skaitu ģimenē skatīt 5. attēlā. Bērnu skaitam ģimenē ir svarīga loma, jo ģimenēs, kurās ir vairāki bērni, viņi ir patstāvīgāki, ir iespēja veidot attiecības ar brāļiem un māsām. Komunikācija vienam ar otru palīdz ik katram no viņiem mācīties sarunāties un pielāgoties.

Bērnu skaits ģimenē

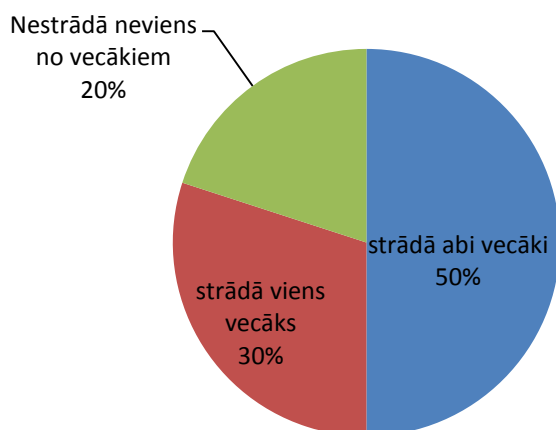

7. attēls. Bērnu skaits ģimenē

Attēlā (sk. 7. attēlu) redzams, ka 50 % strādā abi vecāki. Kad strādā abi vecāki tas nav nekas slikts ar vienu nosacījumi, ka bērnam tiek veltīts pietiekami laiks. Jo mūsdienās vērojama tendence, ka daudzi vecāki strādā un veido karjeru, aizmirstot par sarunām ar bērnu un vienkārši kopā pavadītu laiku, kas tik ļoti nepieciešams bērna fiziskai, emocionālai, garīgai un sociālai attīstībai. Nestrādā neviens no vecākiem sastāda 20 %. Darbs ir katram vajadzīgs, ko katram cilvēkam sevi vajag pilnveidot un atrasties starp cilvēkiem. Ģimenē, kad pasliktinās materiālais stāvoklis, tas var atstāt lielu iespaidu uz bērnu un ģimenes gaisotni kopumā. Bērniem nākas atteikties no lietām, kas citiem ir brīvi pieejamas, piemēram jauns telefons, jauns apģērbs un citas lietas. Bērna pašapziņu tas ietekmē un ne tikai arī paši vecāki pārdzīvo (Templers, 2009).

Ir svarīgi laiku pavadīt tik daudz dažādās kombinācijās, cik vien vecāki spēj īstenot, jāgādā arī par to, lai katram no bērniem ir iespēja pietiekami daudz laika pavadīt kopā ar katru no vecākiem. Tas palīdz izveidot siltas un personiskas attiecības, kā arī ja bērnam būs kaut kas savs, ko viņš dara divatā ar katru no vecākiem, bērns tiešām jutīsies nozīmīgs (Templers, 2009)

Ģimenē strādājošo skaits

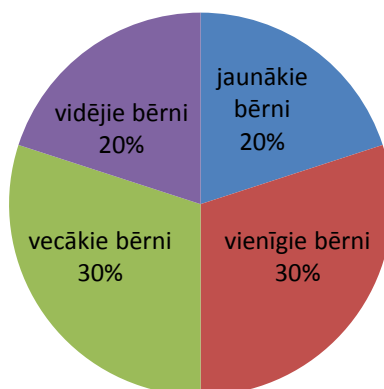

8. attēls ģimenē strādājošo skaits

Vecākie bērni ģimenē ir pirmdzimtie - ir bijuši gaidīti un loloti. Pirms brāļiem un māsām vecākajiem bērniem iespējams nav bijusi vajadzība būt patstāvīgiem, bet līdzko piedzimst brālis vai māsa bērnam dabiski nākas kļūt patstāvīgākam, uzņemoties rūpes par brāli vai māsu. Vidējiem bērniem ir iespēja rotaļāties ar vecāko bērnu ģimenē, sarunāties, kā arī redzēt kā vecākais brālis vai māsa rūpējas par jaunāko. 30 % no pētījumā ietvertajiem bērniem ir vecākie un vienīgie bērni, vidējie un jaunākie bērni sastāda 20 % (sk. 8. attēlu).

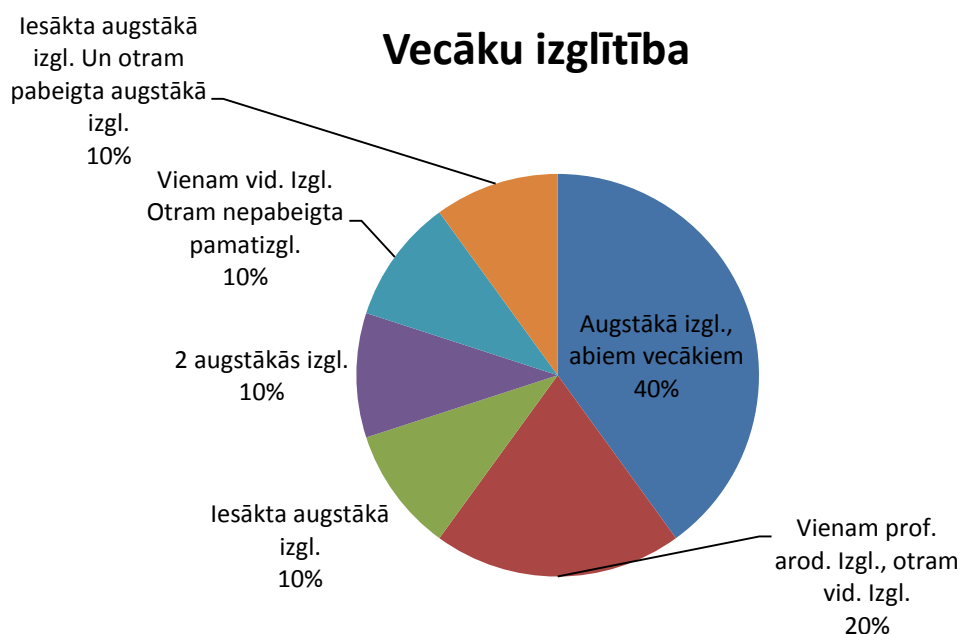
“Bērni pēc iespējas jāaudzina citu bērnu sabiedrībā. Bērniem pēc iespējas ieteicama citu bērnu sabiedrība, bet tikai ar vienu noteikumu, proti, lai šie citi bērni labi audzināti. Slikti audzinātu bērnu sabiedrība nāk par ļaunu. Tādā gadījumā daudz labāk ja bērns aug starp pieaugušajiem. Citi bērni vairāk sekmē bērna dzīves prieku, mundrumu nekā pieaugušo sabiedrība. Arī pieaugušo klātbūtne nepieciešama, jo tā sekmē nopietnības veidošanos, tā kā priekiem un nopietnībai, kā bērnu, tā pieaugušo dzīvē jābūt līdzsvarā. Kur ir tikai bērnu sabiedrība, tur ņem pārsvaru jautrība un nenosvērtība; turpretim, kur bērns aug tikai starp pieaugušajiem, viņš ātrāki “noveco” (Students, 1998, 65).

Vieta starp brāļiem un māsām

9. attēls. Vieta starp brāļiem un māsām

Bērnam vecāks ir paraugs it visā. Kad vecāki ir izglītoti, viņi bērniem arī cenšas sniegt to labāko un atrast nepieciešamo pieeju jebkurā situācijā. Bet ir arī ģimenes, kurās vecāki kuriem nav augstākās izglītības spēj sniegt bērnam to, kas vajadzīgs. Galvenais jau nav zināšanas, bet mīlestība pret bērnu. Lielākajai daļai bērnu vecākiem ir vidējā izglītība un 40 % no vecākiem abiem ir augstākā izglītība (sk. 9. attēlu).

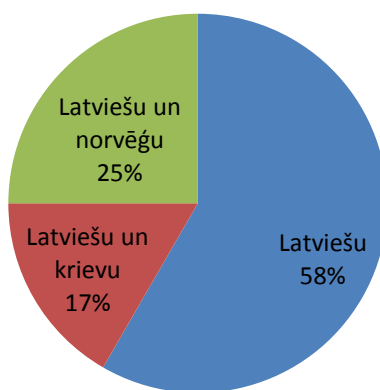

10. attēls. Vecāku izglītība

Pētījumā ietvertajiem bērniem ģimenē dominējošā valoda ir latviešu un ir ģimenes, kurās tiek pārstāvētas abas valodas – latviešu un krievu, latviešu un norvēģu (sk. 10. attēlu). Latvijā pieaug ģimeņu skaits, kurā bērni kopš dzimšanas aug bilingvālā vidē. Bērni, kuri aug ģimenē, kurā ir latviešu valoda bērns to apgūst ātrāk ar priekšnosacījumiem, ka:

- 1) vecāki bieži sarunājas ar bērniem,
- 2) runā vārdus tā kā tam jābūt, piemēram, nelietojot vārda kaķa vietā “ņau, ņau”, mašīnas vārda vietā “brum, brum” un tamlīdzīgi. Bērnā ir jādzird skaidra valoda,
- 3) pavada brīvo laiku kopā, jo bērnam ir jākustas un jāattīsta smalkā un lielā motorika (Anspoka, 2015).

Valoda ģimenē

11. attēls. Valoda ģimenē

Secinājumi

- Bērna tuvākās sabiedrības iepazīšana pierādīja to, ka vide ietekmē bērna valodas attīstību.
- Izstrādājot atbilstošus kritērijus un tā rādītājus bija iespējams noskaidrot bērnu monologa runas prasmju līmeni pētījuma sākumā.
- Vidējā pirmsskolas vecuma bērniem ir nepieciešamība pēc sakārtotas un labvēlīgas apkārtējās vides.

2.3. Pētījuma norise

Pēc novērošanas pētījuma sākumā darba autore izveidoja grupā teātra centriņu, kur bērniem ir pieejami dažādi apģērbi (sarkans priekšauts un cepure, sudraba kurpītes, dažādas zeķītes un cimdiņi u.c.) un aksesuāri (spilventiņi, podziņas, bumba, mašīna, kamoliņi, lakatiņi, tīģera rotaļlieta u.c. rotaļlietas) un lietas, kas raksturo kādu tēlu no literārajiem darbiem. Tas izraisa bērnos pozitīvas emocijas, sekmē viņu iesaistīšanos pārgērbšanās procesā un lomu izspēli radošajās rotaļās (teatrālās rotaļas – dramatizācijas, režisoriskās rotaļas un leļļu teātris). Kā arī papildina materiālus celtniecības, valodas un mākslas centrā). Tas sekmē monologa runas prasmju pilnveidi radošajās rotaļās.

Refleksijas piemēri no bērnu radošajām rotaļām. Piemēros rakstībā var būt kļūdas, jo tā attēlo bērna rotaļu sižetu un viņa runu tajā.

Rotaļas process notiek teātra centrā. Meitene izvelk no leļļu drēbju skapja cimdiņu un zeķīti un izklāj sedziņu. Paņem mašīnu. Uz sedziņas noliek cimdiņu un viņam blakus mašīnu. Tad apsēžas un uz rociņas uzvelk zeķīti. Visu rotaļu darbību meitene izspēlē uz sedziņas. M: „*Kā man gribētos paspēlēt bumbu. Iešu meklēt bumbiņu. Ā atradu! Vai redzi Zeķīt?*” Pauze, meitene domā (darba autores komentārs) „*Es Zeķīte paripināšu bumbu. Vai Cimdiņ, ko tu te dari un tava mašīna? Man vairs negribas to bumbu. Cimdiņ vai varu mašīnu?*” Meitene paņem mašīnu un lido augšā un lejā, nolaižoties uz sedziņas (darba autores komentārs). (Estere)

Rotaļas process notiek uz paklāja. Zēns paņem spilvenu no plaukta un apguļas uz paklāja. Z: „*Guru, guru. Vai kāds mani redzi?*” Paņem spilventiņu rokas un saka (darba autores komentārs): „*Spilven dzirdi, klusumā ejam meklēt tīģeri.*” Aiziet pēc lakatiņiem, kas ir oranžā krāsā un aptin sev ap abām rokām (darba autores komentārs). „*Es esmu tīģeris labais. Mēs esam draugi. Nāc iesim saldējumu ēst.*” (Jānis)

Rotaļas process notiek celtniecības centriņā. Zēns paņem klučus uzbūvē māju, atnes dzīvnieku figūriņas un ieliek tās mājīnā, izņemot kaķi. Z: „*Es iesu ciemās. Visi gaida kaķi. Ko jus darat mājā? Iesim uz virtuvi.*” Noliek blakus kaķi un paņem rokās lapsu un vēršas pie pārējiem dzīvniekiem (darba autores komentārs). „*Es redzej tīģeri virtuvē. Ja bail nenāciet mēs ar kaķi iesim ēst pusdienas.*” Paņem otrā rokā kaķi un dodas uz virtuvi. Apsēdina abus uz galda, noliek viņiem blakus krūzes un katliņu. Katliņā saliek spēļu augļus (darba autores komentārs). (Valters)

Rotaļas process notiek celtniecības centriņā. Meitene paņem spēļu mantu vāveri un noliek trīs bumbiņas tai blakus. Paņem abās rokās vāveri un lēni dejo. M: „*Kas tur skanēja*

bumbiņas? Ak vai! Paslēpšos. Būs zemestrīce.” Klusi saka: „*nāciet, nāciet, nāciet*” un paņem dažādas rotaļlietas un saliek vāverei apkārt. „*Redziet kāda zemestrīce? Lauviņ tu baidies?*” Meitene apsēžas un sēž kopā ar rotaļlietām. (Kaiva)

Zēns rotaļājas ar bumbām, pametot tās un noķerot un tad viņam izkrīt no rokām bumba. Z: „*Tūliņ sāksies zemestrīce un zaķis nobīsies. Zaķi, kur tu paliki.*” Dodas meklēt zaķi. Z: „*Zaķi neesi bailīgs tev jāglābj pārējie. Zemestrīce! Glābieties!*” Noliek zaķi blakus un paņem rokās pāris figūriņas un soļo uz vietas kādu mirkli un tad pastiepj uz pirkstgaliem un lūkojas un nolaižas atpakaļ uz pilnas pēdas. Paskatās savās rokās un saka: „*Kas te notiek? Zemestrīce. Kā tu domā lielais lauva? Jā tas noteikti troknis bija*” Apsēžas zaķim blakus un saka: „*nebaidies, pateiksim pārējiem, ka viss ir kārtībā.*” (Monvīds)

Meitene apsēžas leļļu stūrī paņem rokās novelk drēbes nost. M: „*Tev vajadzīgas skaistas drēbes. Uzvilksim kleitu. Ir ļoti karsts. Kur ir lakatiņš. Lakatiņ?*” Meitene aiziet sameklēt lakatiņu un apsien lelei ap galvu. M: „*Esmu skaista. Vakarā būs auksti. Kur ir zeķītes? Zeķītes?*” Aiziet pēc zeķēm un uzvelk lelei tās kājās. M: „*Lellīt cik skaista!*” Tur lelli rokās un šūpo. (Anna)

Meitene stāv maliņā un vēro puķi. Tad aiziet pie puķu poda. M: „*Puķīt, lūdzi neskumsti.*” Meitene paņem lellītes un spēlējoties ar viņām ik palaikam pasaka puķītei: „*neskumsti*”. Paņem vienu lelli rokās un saka: „*nebaidies*”. (Monika)

Zēns paņem rotaļu lauvu un un saka: „*zaķi vai parādīsī, kur troksnis?*”. Tad paņem zaķi un saka: „*redzi tur*” atpakaļ rokās paņem lauvu un saka: „*hā tu baidies.*” (Edgars)

Meitene paņem rotaļu mantas nostata pret sevi un saka: „*man ir tīģeris.*” Tad pieliek pie sejas roku un domā un tad saka: „*tīģeris istabā ļoti liels, dzirdat kā rūc?*” Attēlo rūkšanu, tad kā rej sunītis. M: „*iešu ciemos pie tīģera. Tu nāksi suni?*” (Sāra)

Meitene pieliecas pie gultas un jautā vēršoties pie lelles. M: „*vai tu redzēji zemestrīci? Jā tā bija liela skaļa.*” Meitene paņem rokās lelli un saka: „*Es neredzēju zemestrīci. Nedzirdēju.*” Meitene apsēžas uz paklāja un turpina sacīt: „*kādā krāsā tā ir ? Lellīt vai tu zini?*” (Elizabete)

2.4. Pētījuma rezultātu analīze

Darba autore pedagoģiski pētniecisko darbu uzsāka 2017. gada martā. Lai noskaidrotu, kāds ir bērnu monologa runas prasmju līmenis, uzsākot pētījumu darba autore izstrādāja 4 kritērijus un 2 rādītājus katram kritērijam (sk. darba 2.2. nodaļā). Balstoties uz iepriekš iegūto informāciju, kura apkopota 2.2. un 2.3. nodaļās, darba autorei ir iespēja salīdzināt 2017. gada martā iegūtos rezultātus ar sasniegto 2017. gada oktobrī. Tiek veikta bērnu monologa runas prasmju veidošanās radošajās rotaļās analīze. Iegūtie rezultāti tiek apkopoti 5. tabulā, bērna vārdi ir mainīti, tabulā redzami pavasarī iegūtie punkti un treknrakstā redzami rudenī iegūtie punkti (sk. 5. tabulu).

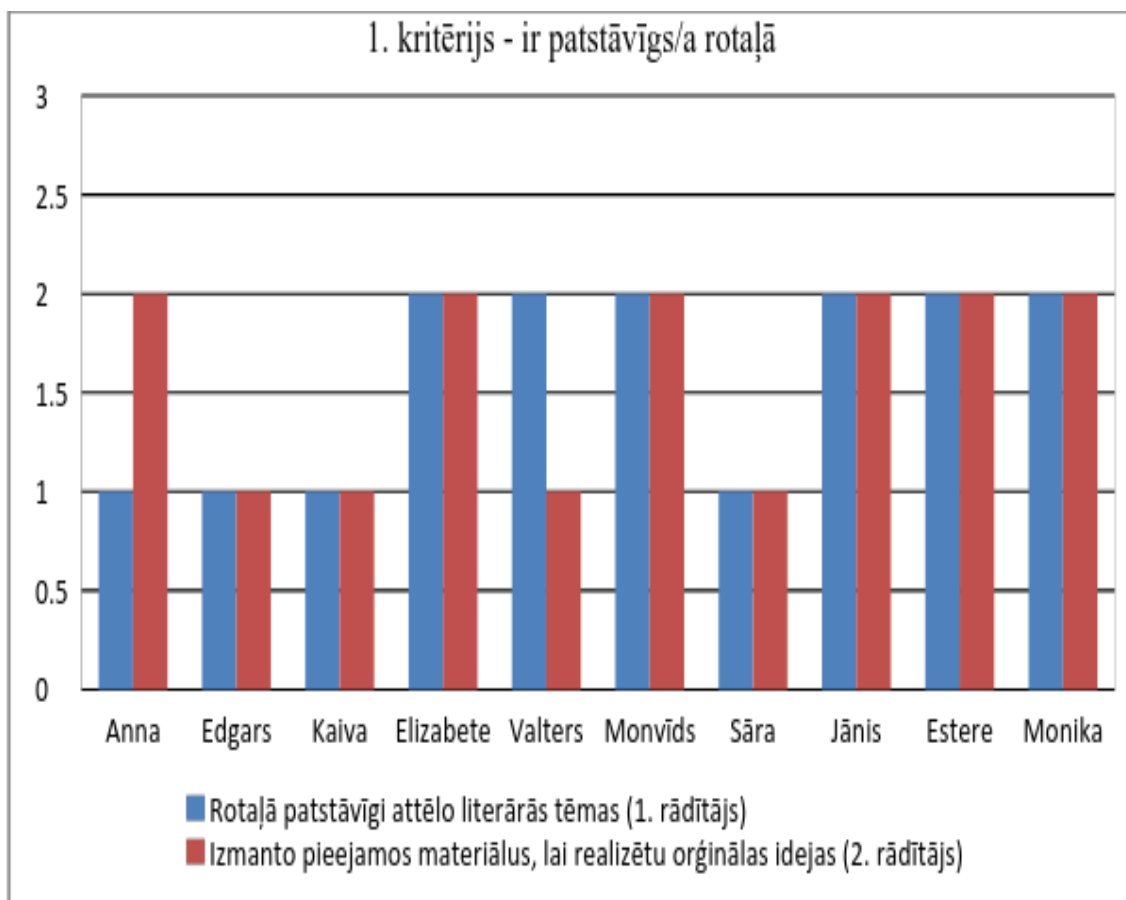
5. tabula rezultāti pētījuma sākumā (pavasarī) un beigās (rudenī)

Bērna vārds	Anna	Edgars	Kaiva	Elizabete	Valters	Monvīds	Sāra	Jānis	Estere	Monika
Rotaļā patstāvīgi attēlo literāras tēmas	1/2	1/1	1/1	2/3	2/2	2/3	1/1	2/2	2/2	2/2
Izmanto pieejamos materiālus, lai realizētu oriģinālas idejas	2/2	1/1	1/1	2/2	1/2	2/2	1/1	2/2	2/2	2/2
Atstāsta labi zināmu tekstu	2/2	1/2	2/2	2/2	1/2	3/3	1/1	1/1	3/3	1/1
Skatoties attēlos, loģiskā secībā veido stāstu	2/2	1/2	2/2	2/2	1/1	3/3	1/1	1/1	3/3	1/1
Pareizi izrunā skaņas	2/2	1/1	1/1	1/2	1/1	3/3	1/1	1/2	2/2	1/1
Runā izmanto balss intonāciju, mīmiku un žestus	1/1	1/1	2/2	2/2	2/2	3/3	1/2	1/1	3/3	1/2
Runā netipiskus salīdzinājumus (piemēram, dzeltens kā smiltis)	1/2	1/1	1/1	2/2	1/1	2/2	1/1	1/1	1/2	1/1
Rotaļā iekļauj šos jēdzienus	1/2	1/1	1/1	2/2	1/1	2/2	1/1	1/1	1/2	1/1
Kopā	12/15	8/10	11/11	15/17	10/12	20/21	8/9	10/11	17/19	10/11

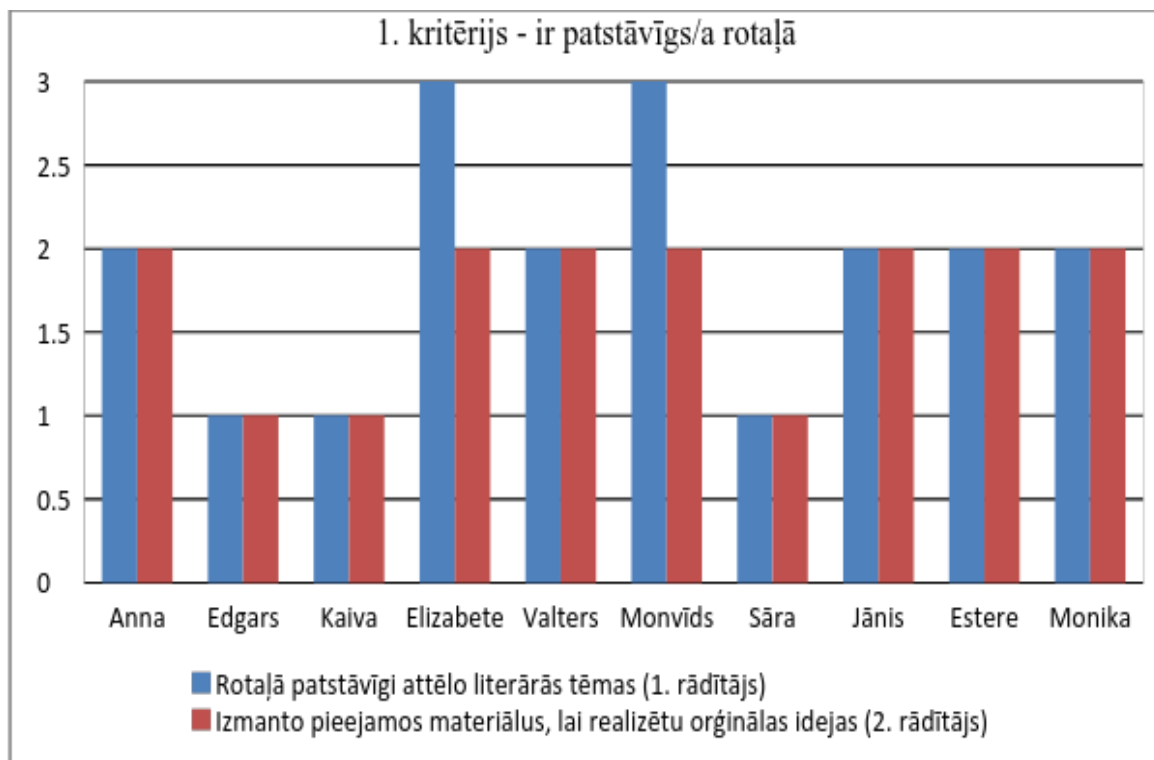
Lai noteiktu monologa runas prasmju pilnveides rezultātus tika salīdzināti katras kritēriju grupas rezultātus pētījuma sākumā un pētījuma beigās. Bērnu monologa runas prasmju līmenis tika vērtēts punktos. Par katru rādītāju bērns varēja saņemt no 1 – 3 punktiem. (1 punkts – reti, 2 punkti – bieži, 3 punkti – vienmēr).

Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija patstāvība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā (sk. 12. attēlu) un beigās (sk. 13. attēlu) redzams cik patstāvīgi bērni rotaļā attēlo literārās tēmas un izmanto pieejamos materiālus, lai realizētu oriģinālas idejas.

Darba autore salīdzinot 1. kritērija (patstāvīguma) rezultātus pētījuma sākumā un beigās var secināt, ka rezultāts ir mainījies tikai dažiem bērniem. Pozitīvi vērtējams tas, ka rezultāts nav samazinājies nevienam no bērniem. Anna pētījuma beigās rotaļās biežāk attēloja literārās tēmas. Elizabete un Monvīds pētījuma beigās vienmēr savās rotaļās iekļauj literārās tēmas, sasniedzot 1. rādītāja maksimālo punktu skaitu. Patstāvīgums rotaļas procesā uzlabojies (2. rādītājs) arī Valteram. Valters biežāk rotaļās izmanto pieejamos materiālus, lai realizētu oriģinālas idejas.

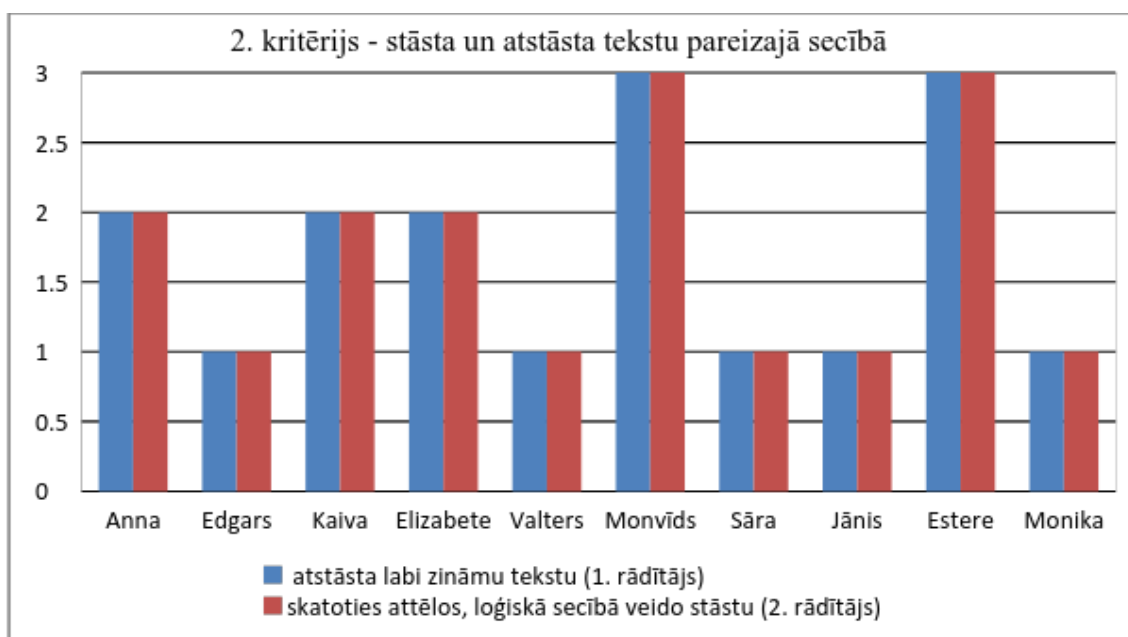

12. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija patstāvība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā

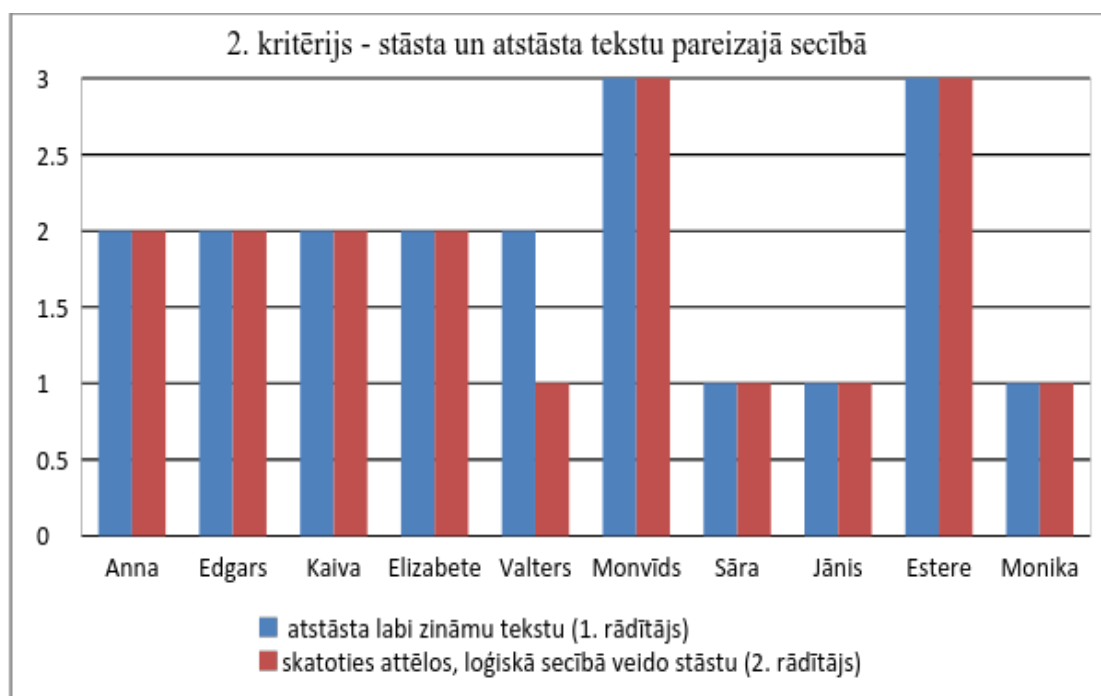

13. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija patstāvība - rezultātu izvērtējums pētījuma beigās

Lai monologa runas prasmes pilnveidotos svarīga ir 2. kritērija attīstības veicināšana. Rezultātus (sk. 14. attēlu un 15. attēlu). Pētījuma sākumā puse bērnu reti atstāsta un veido stāstu loģiskā secībā (sk. 14. attēlu). Bieži, bet ne vienmēr secīgums spēj ievērot trīs bērni (Anna, Kaiva un Elizabete).

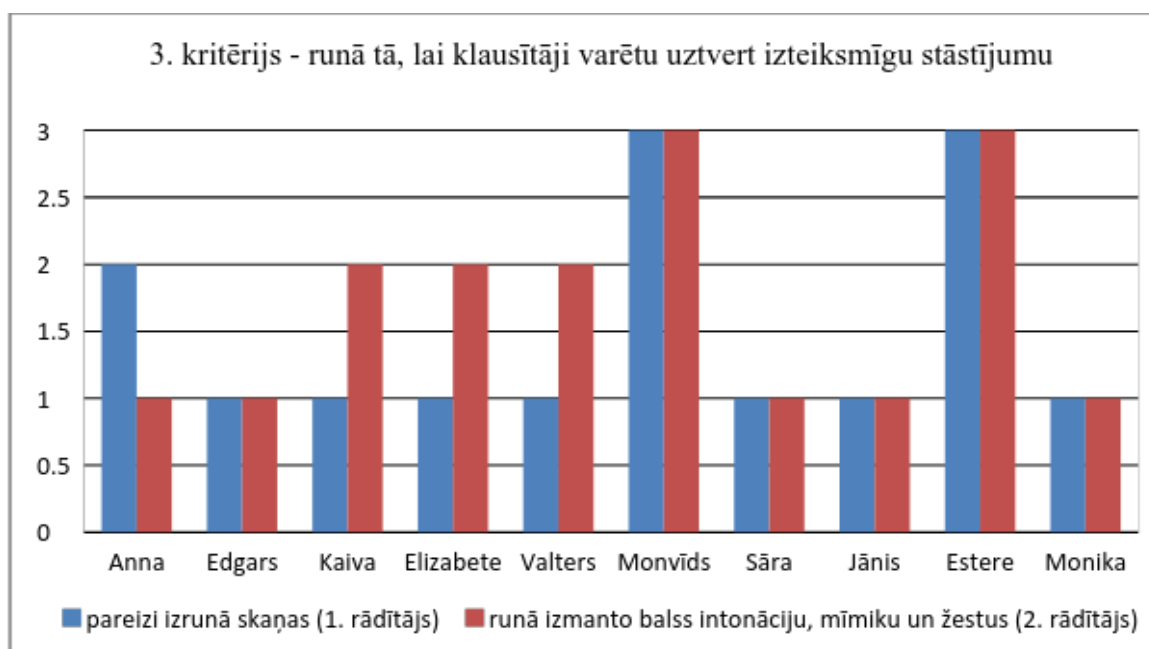

14. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija secīgums - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā

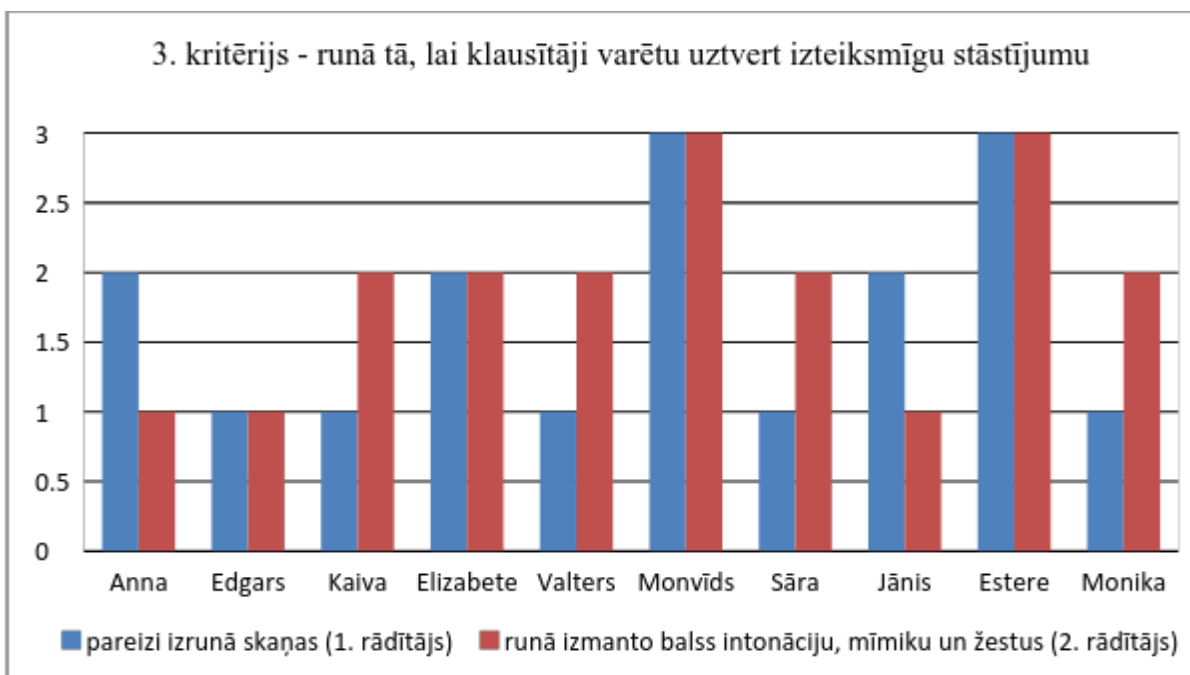

15. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija secīgums - rezultātu izvērtējums pētījuma beigās

Iegūtie rezultāti liecina, ka pētījuma beigās sasniegumu sasnieguši divi bērni Edgars un Valters. Edgars gan daudz biežāk atstāsta labi zināmu tekstu, gan daudz biežāk skatoties attēlos, loģiskā secībā veido stāstu. Valtera uzlabojums vērojams 2. kritērija 1. rādītājā (sk. 15. attēla Edgara 1. rādītāju). Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija izteiksmība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā (sk. 16. attēls) un beigās (sk. 17. attēlu).

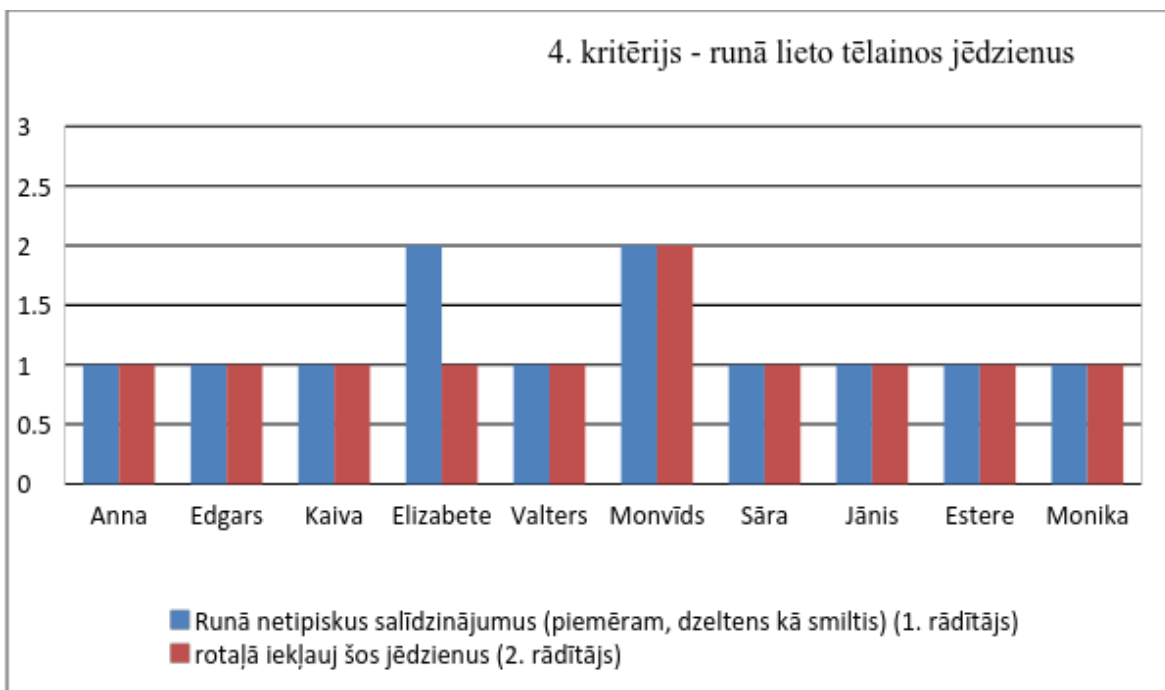
16. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija izteiksmība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā

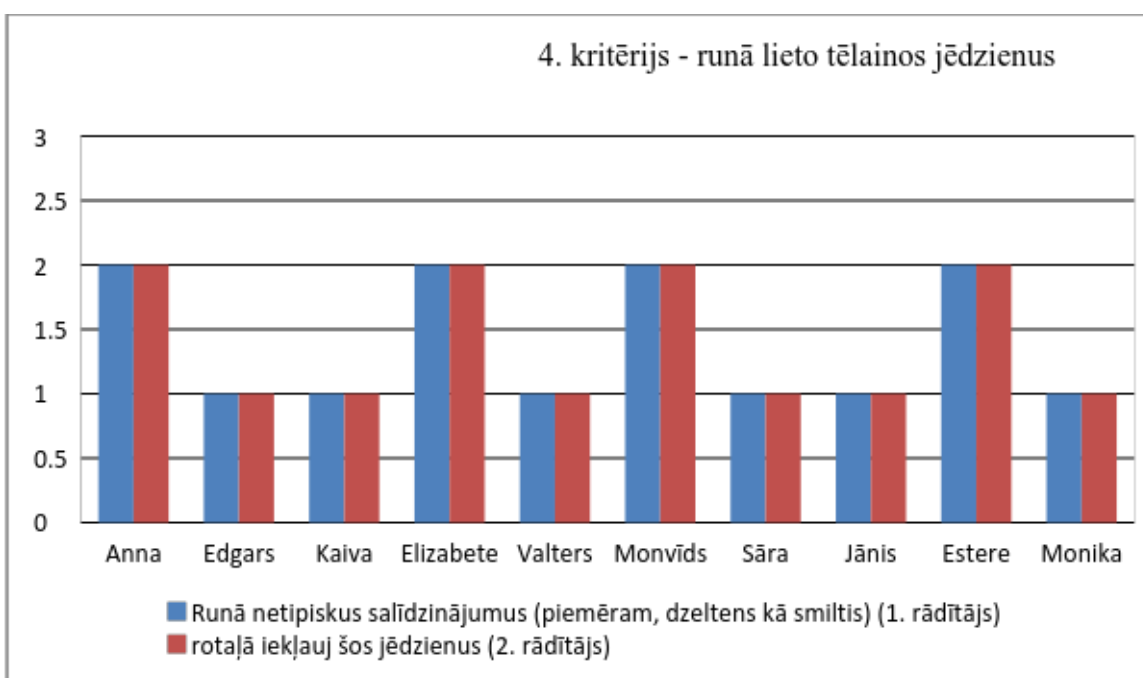
17. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija izteismība – rezultātu izvērtējums pētījuma beigās

Četri bērni (Edgars, Kaiva, Valters, Sāra un Monika) pētījuma beigās savā stāstījumā reti pareizi izrunā skaņas (sk. 17. attēla šo bērnu 1. rādītāju). Savukārt daudz biežāk savā stāstījumā izrunā pareizi skaņas Elizabete un Jānis (skat. 17. attēla Elizabetes un Jāņa 1. rādītāju). Labākus rezultātus pētījuma beigās 3. kritērijā – izteismība ir sasniegušas Sāra un Monika (sk. 17. attēla Sāras un Monikas 2. rādītāja kāpumu). Monvīda un Esteres izteismīguma prasme ir saglabājusies abi bērni pareizi izrunā skaņas un stāstījumā izmanto balsis intonāciju, mīmiku un žestus (sk. 17. attēla Monvīda un Esteres abus rādītājus).

Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija tēlainība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā (sk. 18. attēlu) un pētījuma beigās (skat. 19. attēlu). Pētījuma sākumā 8 bērni reti runā lieto tēlainos jēdzienus. Tikai 2 bērni (Elizabete un Monvīds) runā bieži lieto netipiskus salīdzinājumus un tikai viens no bērniem (Monvīds) runā lieto tēlainos jēdzienus un iekļauj tos rotaļās (skat. 18. attēlu).

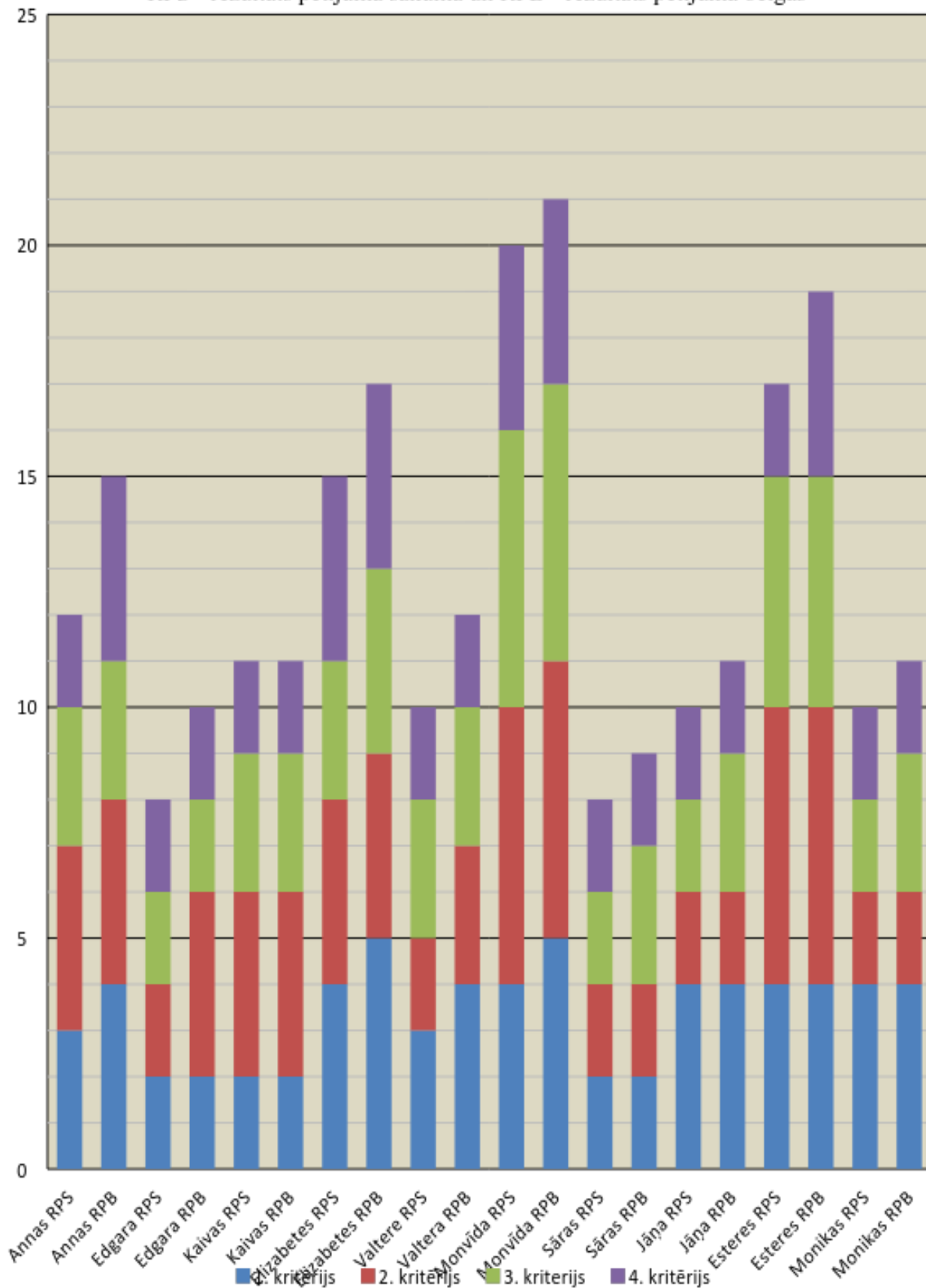
18. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija tēlainība - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā

19. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritērija tēlainība - rezultātu izvērtējums pētījuma beigās

Pētījuma beigās monologa runā tēlainība tiek lietota daudz biežāk nekā pētījuma sākumā (sk. 18. un 19. attēlu). Bērnu monologa runas prasmes ir pilnveidojušās pētījuma laikā (sk. 20. attēlu).

RPS - rezultāts pētījuma sākumā un RPB - rezultāts pētījuma beigās

20. attēls. Monologa runas stāstījuma veida vērtējuma kritēriju (patstāvība, secīgums, izteiksmība un tēlainība) - rezultātu izvērtējums pētījuma sākumā un beigās

Katrs kritērijs ietver 2 rādītājus. Par katru rādītāju bērns varēja saņemt 3 punktus, tātad pētījuma sākumā un pētījuma beigās par katru kritēriju kopā bērns varēja saņemt 6 punktus. Maksimālais punktu skaits, ko varēja iegūt par visiem kritērijiem kopā bija 24 punkti (sk. 20. attēlu). Augstāko punktu skaitu pētījuma laikā sasniedza Monvīds, tā sākumā Monvīds ieguva 20 punktus un tā beigās kāpums bija par 1 punktu, iegūstot 21 punktu. Monvīds pētījuma laikā neregulāri apmeklēja izglītības iestādi, bet vienalga tas netraucēja Monvīdam sasniegt rezultātus - kāpums ir 1. kritērijā (patstāvīgs rotaļā) – attēloja daudz biežāk rotaļā literārās tēmas.

Augstāko kāpumu pētījuma laikā sasniedza Anna – pētījuma sākumā, iegūstot 12 punktus, bet pētījuma beigās par 3 punktiem vairāk. Izaugsme vērojama 1. kritērijā (patstāvīga rotaļā) un 4. kritērijā (runā lieto tēlainos jēdzienus). Daudz biežāk lietoja netipiskus jēdzienus un šos jēdzienus iekļāva rotaļās. 2. un 3. kritērijā saglabājies tāds pats rezultāts. Anna pētījuma laikā regulāri apmeklēja izglītības iestādi.

Edgara kāpums pētījuma beigās redzams 2. kritērijā, abos rādītājos bērns ieguva par vienu punktu vairāk, biežāk atstāstīja labi zināmu literāro tekstu un skatoties attēlos tos izliekot pareizā secībā veidoja stāstu. Ņemot vērā Edgara līmeni pētījuma sākumā -, viņš ir audzis - vārdu krājums ir kļuvis lielāks un bagātīgāks, kā arī uzvedība vairāk nav tik agresīva pret citiem (parādījās arī citas emocijas – prieks un sajūsma).

Pētījuma laikā rezultāts nemainījās Kaivai, viņa apmeklēja vien pāris reizes pirmsskolas izglītības iestādi. Kaiva sākumā bija noslēgta sevī un runāja ļoti maz, bet pētījuma beigās Kaiva atvērās un sāka uzticēties un ieklausīties tajā, ko stāsta un sāka rotaļāties. Darba autore nonāca pie secinājuma, ja liekas, ka bērns neklausās un neredz tas nenozīmē, ka viņš nedzird, viņš dzird un uzņem to un savā laikā tas “atvērsies un bērns to lietos”.

Monika pētījuma laikā vairāk sāka sevi izpaust – rotaļāties, runāt ar žestiem un sejā parādījās daudz vairāk mīmikas. Rotaļājoties Jānis sāka daudz vairāk atvērties un runāt tādejādi pētījuma beigās daudz biežāk varēja saprast Jāņa sacīto (skaņas izrunāja saprotamāk un pareizāk).

Darba autore vēlas uzsvērt, ka pētījuma sākumā bērniem reti bija raksturīgi iekļaut rotaļā literārās tēmas – literāro varoņu tekstu vai darbību. Pētījuma beigās šis rādītājs ir nostabilizējies un ir arī bērni, kuri pielieto vairāk nekā iepriekš. Uzlabojusies bērnu monologa runas prasmes – bērni stāsta un daudz vairāk runā, izmantojot arī mīmiku un žestus.

Bērna stāstījumi kļuvi labāki, pateicoties apkārtējai videi (izveidotajam teātra centriņam un papildinātajiem materiāliem citos grupas centriņos) kā arī rotaļnodarbībās izmantotajām sižetiskajām attēlu sērijām. Grupas vidē valda lielāka kārtība, jo bērni darbojas rotaļu procesā. Kā arī noteikti literārie daiļdarbi ietekmē bērnus pozitīvai darbībai un to izmantošana nozīmīgi paātrina monologa runas prasmju pilnveidi (sk. 20. attēlu).

Secinājumi

- Veicot atkārtotu vidējā vecuma bērnu monologa runas prasmju pilnveides izpēti radošajās rotaļās, tika konstatēts, ka pētījuma beigās gandrīz visiem bērniem monologa prasmes ir uzlabojušās.
- Tikai vienam bērnam no grupas monologa runas prasmju pilnveides līmenis ir palicis iepriekšējā attīstības posmā, iespējams tas skaidrojams ar to, ka šis bērns izglītības iestādī apmeklē ļoti reti.
- Vislielākā monologa prasmju pilnveide bērniem uzlabojusies sasniedzot augstākus rezultātus gandrīz visos kritērijos, izņemot 3. kritēriju.

Secinājumi

Apkopojot darba izstrādes laikā gūtās teorētiskās un psiholoģiskās atziņas, veicot mērķtiecīgu un sistemātisku pētījumu, var secināt, ka:

1. Bērnu monologa runas prasme pilnveide ir cieši saistīta ar bērna tuvāko apkārtni – ar vidi, kas atrodas līdzās – ģimene un pirmsskolas izglītības iestādes vide.
2. Monologa runas prasme pilnveides attīstība ir pamats bērna vispārējās runas attīstībai un ir cieši saistīta ar bērna psihisko darbību.
3. Attīstot bērniem monologa runas prasmes, viņš var pastāstīt par sevi, savu darbiņu, kad šīs prasmes attīstās bērns kļūst pārliecinātāks par sevi.
4. Rotaļas procesā bērnam visdabīgāk pilnveidojas monologa runas prasmes, jo rotaļas laikā bērns pats izvēlas darbības ritumu.
5. Radošajās rotaļās monologa runas prasmes attīstās, ja iepriekš ir bijis darbs ar daiļliteratūru kā arī ir pieejami materiāli radošās darbības veicināšanai.
6. Pedagogam ir nepieciešams bagātināt savu valodu, jo bērns to uztver kā paraugu.
7. Lielākajai daļai grupas bērnu monologa runas prasmes ir uzlabojās, jo tika izveidots teātra centriņš, papildināti materiāli celtniecības, mākslas un valodas centriņā.
8. Pētījumā iegūtie rezultāti liecina, ka grupas bērnu monologa runas prasme līmenis ir cēlies pateicoties tam, ka bērni daudz biežāk dzirdēja izteiksmīgu pedagoga literāro stāstījumu un redzēja literāro tekstu kā leļļu teātri un daudzveidīgie materiāli bija kā ierosinātājs bērna darbībai radošajām rotaļām.

Pētnieciskā darbā ir apstiprināta izvirzītā hipotēze, ka vidējā pirmsskolas vecuma bērnu monologa runas prasme pilnveides iespējas radošajās rotaļās būs sekmīgākas, ja tiks atvēlēts laiks rotaļai, literāro darbu teksts tiks attēlots kā leļļu teātris, runas un lietu vide tiks papildināta ar daudzveidīgiem materiāliem bērniem pieejamiem.

Literatūras un avotu saraksts

1. Aberberga – Augškalne, L., Koroļova, O. (2007) *Fizioloģija ārstiem*. SIA Medicīnas apgāds
2. Albrehta, D. (1998) *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: apgāds „Mācību grāmata”
3. Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Skujiņa, V., Šalme, A. (2011) *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra
4. Anspoka, Z. (2008) *Latviešu valodas didaktika. 1 – 4 klase*. Rīga: RaKa
5. Алексеева, М. М., Яшина, В. И. (2000) Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. Pieejams: http://www.pedlib.ru/Books/4/0018/4_0018-295.shtml.
6. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000) *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC
7. Dubkēvičs, L. (2006) *Saskarsme audzēkņiem*. Rīga: Jumava
8. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007) *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa
9. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa
10. Freiberga, I., Dzintere, D., Augstkalne, D. (2009) *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: Izglītības soļi
11. Geske, A., Grīnfelds, A. (2006) *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds (168-171pp)
12. Geske, R. (2005) *Bērna bioloģiskā attīstība*. Rīga: Raka
13. Greste, J. (1990) *Krist un celties*. Rīga: Zvaigzne
14. Irbe, A., Lindenberga, S. (2014) *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: RaKa
15. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983) *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne

16. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D. (2012) *Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC
17. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Černova, E., Dzintere, D., Pučure, I., Ukstiņa, R., Miķelsone, I., Suruda, I. (2003) *Es gribu iet skolā*. Rīga: Puse Plus
18. Kramiņš, E. (2005) *Runas prasme saziņā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība
19. Kūle, M., Kūlis, R. (1998) *Filosofija*. Rīga: Zvaigzne ABC
20. Lieģeniece, D. (1992) *Bērns – pasaulē, pasaule – bērņā*. Rīga: Zvaigzne
21. Lieģeniece, D. (1995) *Rotaļas nozīme bērņa pašatīstības sekmēšanā 6. burtnīca*.
Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola
22. Lieģeniece, D. (1999) *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: Raka
23. Lieģeniece, D., Nazarova, I. (1999) *Veseluma pieeja valodas apguvē 5 – 7 gadus veciem bērņiem*. Rīga: RaKa
24. Lūciņa, Z., sast. RPIVA ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra (2002) *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: Izglītības soļi
25. Markus, D. (2007) *Bērns runā kultūras pasaulē*. Apgāds „Rasa ABC”
26. Montessori, M. (1983) *The Secret of Childhood*. London: Sangam Books
27. Nītiņa, D. (2007) *Valodniecības jautājumi*. Rīga: Izdevniecība RTU
28. Ņikiforovs, O. (2007) *Psiholoģija pedagogam I*. Rīga: SIA Izglītības soļi
29. Piažē, Ž. (2002) *Bērņa intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis
30. Martinsone, K., Pipere, A., Kamerāde, D. (2016) *Pētniecība: teorija un prakse*.
Rīga: Raka
31. Pitamika, M. (2009) *Spēles bērņiem*. Rīga: Valters un Rapa
32. Puškarevs, I. (2001) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Raka
33. Rakstu autori (Anspoka, Z., Markus, D., Freiberga, I., Raipulis, J. u.c.). (2015) *Bērņu valoda Latvijā 21. gadsimtā*. Izdevniecība Zinātne
34. Rodari, Dž. (2009) *Fantāzijas gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC
35. Rudze, D. (2013) *Bērns nerunā*. Mans mazais, (3)
36. Rūķe – Draviņa, V. (1992) *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Rīga: Zvaigzne

37. Saulīte, V., Vāciete, I. (2005) *Pedagoga pieredze valodas attīstīšanā*. Pirmsskolas izglītība, (1)
38. Smildziņa, L. (1998) *Ievads teātra spēles pamatos*. Rīga: RaKA
39. Students, J. A. (1998) *Students Vispārīgā paidagōģija II daļa*. Rīga: Raka
40. Svence, G. (1998) *Personības attīstības psiholoģija*. Rīga: RPIVA
41. Svenne, O. (1930) *Modernie audzināšanas jautājumi*. Rīga: Valters un Rapa
42. Vorosilova, E. (2007) *Iztēle runas vajadzībai*. Pirmsskolas izglītība, pavasaris
43. Vuorinens, R., Tūnala, E. (1999) *Psiholoģijas pamati. Cilvēka attīstības posmi*. Rīga: Zvaigzne ABC
44. Vigotskis, L. (2002) *Domāšana un runa*. Izdevniecība EVE
45. Zelmenis, V. (2000) *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa
46. http://w3.ppf.lu.lv/AndrejsG/I_J_pectijums/Beigas.pdf (skatīts 2017. gada martā)

Pielikumi

A1

Lūdzu atzīmēties katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat

- Māte
- Tēvs
- Cits _____

2. Jūsu tautība

- Latvietis/is
- Krievs/iete
- Cita _____

3. Izglītības līmenis

- Vidējā
- Vidējā profesionālā
- Augstākā izglītība
- Nepabeigta izglītība
- Cits _____

4. Jūsu nodarbošanās

- Strādāju
- Strādāju/studēju
- Studēju
- Mājsaimniece/ks
- Cita _____

5. Cilvēku skaits ģimenē

- 3
- 4
- Cits _____

6. Bērna vieta ģimenē

- Jaunākais
- Vidējais
- Vecākais

7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē

- Latviešu
- Krievu
- Cita Latviešu/krievu

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

#2

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latvietē/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 6
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

12

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latvietis/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits ARODS
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 6
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais (VIENĪGAIS)
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/īs
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

A4

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat

- Māte
- Tēvs
- Cits _____

2. Jūsu tautība

- Latviete/is
- Krievs/iete
- Cita _____

3. Izglītības līmenis

- Vidējā
- Vidējā profesionālā
- Augstākā izglītība
- Nepabeigta izglītība (augstākā)
- Cits _____

4. Jūsu nodarbošanās

- Strādāju
- Strādāju/studēju
- Studēju
- Mājsaimniece/ks
- Cita _____

5. Cilvēku skaits ģimenē

- 3
- 4
- Cits 2

6. Bērna vieta ģimenē

- Jaunākais
- Vidējais
- Vecākais

7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē

- Latviešu
- Krievu
- Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latvietis/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita KRIEVI

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/is
 - Krievs/iete
 - Cita NORWEGIAN
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita LATVIAN/NORWEGIAN **Paldies par atsaucību!**

A6

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 7
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latvietis/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita PROF. ARĪDZĪGLĪTĪBA
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 4
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat

- Māte
- Tēvs
- Cits _____

2. Jūsu tautība

- Latvietē/īs
- Krievs/iete
- Cita _____

3. Izglītības līmenis

- Vidējā
- Vidējā profesionālā
- Augstākā izglītība 2
- Nepabeigta izglītība
- Cits _____

4. Jūsu nodarbošanās

- Strādāju
- Strādāju/studēju
- Studēju
- Mājsaimniece/ks
- Cita _____

5. Cilvēku skaits ģimenē

- 3
- 4
- Cits _____

6. Bērna vieta ģimenē

- Jaunākais
- Vidējais
- Vecākais

7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē

- Latviešu
- Krievu
- Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat

- Māte
- Tēvs
- Cits _____

2. Jūsu tautība

- Latvietis/is
- Krievs/iete
- Cita _____

3. Izglītības līmenis

- Vidējā
- Vidējā profesionālā
- Augstākā izglītība
- Nepabeigta izglītība
- Cits _____

4. Jūsu nodarbošanās

- Strādāju
- Strādāju/studēju
- Studēju
- Mājsaimniece/ks
- Cita _____

5. Cilvēku skaits ģimenē

- 3
- 4
- Cits 5

6. Bērna vieta ģimenē

- Jaunākais
- Vidējais
- Vecākais

7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē

- Latviešu
- Krievu
- Cita _____

Paldies par atsaucību!

AS

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/īs
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 5
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

79

Lūdzu atzīmēties katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/īs
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 7 _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

A9

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/is
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits 9KLASES
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits 7
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/īs
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais *ķerģāns*
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Lūdzu atzīmējiet katrā jautājumā sev atbilstošāko variantu!

1. Jūs bērnam esat
 - Māte
 - Tēvs
 - Cits _____
2. Jūsu tautība
 - Latviete/īs
 - Krievs/iete
 - Cita _____
3. Izglītības līmenis
 - Vidējā
 - Vidējā profesionālā
 - Augstākā izglītība
 - Nepabeigta izglītība
 - Cits _____
4. Jūsu nodarbošanās
 - Strādāju
 - Strādāju/studēju
 - Studēju
 - Mājsaimniece/ks
 - Cita _____
5. Cilvēku skaits ģimenē
 - 3
 - 4
 - Cits _____
6. Bērna vieta ģimenē
 - Jaunākais
 - Vidējais
 - Vecākais
7. Kādā valodā Jūs sarunājaties ģimenē
 - Latviešu
 - Krievu
 - Cita _____

Paldies par atsaucību!

Kā Lupatiņi mainījās

Zeķītei bija dzijas kamoliņš, bet Cimdiņam – podziņa. Cimdiņš spēlējās ar podziņu un tēloja, ka stūrē automašīnu. Viņš rūkdams braukāja pa visu māju. Bet Zeķīte kamoliņu veikli spārdīja un ripināja kā bumbu.

Kad Zeķītes bumba izripoja ceļā Cimdiņa automašīnai, notika avārija! Kamoliņš aizripoja uz vienu pusi, podziņa uz otru, bet Zeķīte un Cimdiņš saskrējās. Tad viņi palīdzēja viens otram piecelties, ielīda pagaldē un pagultē, un sameklēja aizripojušās mantiņas.

Taču Zeķītei jau bija apnicis spārdīt kamoliņu, bet Cimdiņam apnicis stūrēt podziņu.

- Samainīsimies! – Cimdiņš ierosināja.
- Labi, samainīsimies! – Zeķīte piekrita.

Nu Cimdiņš sāka spārdīt kamoliņu kā īsts futbolists, bet Zeķīte grozīja podziņu un stūrēja, un abiem atkal bija interesanti. Tad viņi satika Lakatiņu.

- Ko jūs darāt? – prasīja Lakatiņš.

Cimdiņš un Zeķīte izstāstīja, kā viņi bija samainījušies ar mantiņām.

- Kad samainās, ir daudz interesantāk spēlēties! – apgalvoja Cimdiņš.
- Tad es arī gribu samainīties, - teica Lakatiņš.
- Labi, samainīsimies, - piekrita Cimdiņš un Zeķīte. – Kas tev ir? Lakatiņam nekā nebija, bet viņš neapjuka.
- Man... ir... tīģeris!
- Kur? – prasīja Cimdiņš.
- Kāds tīģeris – baidījās Zeķīte.
- Tur! Istabā. Liels! – ļoti ticami stāstīja Lakatiņš. - Es jums parādīšu. Vai jūs dzirdat, kā tīģeris rūc?

Lupatiņi paklausījās un tiešām sadzirdēja otrā istabā klusu rūkšanu.

- Vēl nerādi, - baidījās Zeķīte. – Labāk sākumā es tev parādīšu savu podziņu. Lakatiņš paņēma podziņu, apskatīja un teica:
- Labdien, mazā Podziņ! Kādas tev actiņas!
- Tā taču ir automašīnas stūre, vai tu neredzi? – brīnījās Zeķīte un Cimdiņš.
- Nē, tas ir mazs bēbītis. Vai tad jūs neredzat? Viņam ir actiņas, viņš skatās un grib visu redzēt, tikai vēl nemāk staigāt.

Lakatiņš ietina Podziņu savā stūrītī, samīloja un sāka auklēt, bet Podziņa skatījās apkārt apaļām actiņām.

- Vai tu mainīsi savu tīģeri pret Podziņu? – jautāja Zeķīte.
- Mmm... – domāja Lakatiņš. – Tīģeris ir ļoti liels. Bet Podziņa vēl pavisam maziņa... Cimdiņam ļoti gribējās paspēlēties ar tīģeri.
- Tad es tev došu arī kamoliņu. Ņem, - viņš teica.

Lakatiņš saķēra kamoliņu aiz pavediena gala un ierējās:

- Vau, vau, vau!
- Kāpēc tu rej, Lakatiņ? Tā taču ir bumba, vai tad tu neredzi? – brīnījās Cimdiņš un Zeķīte. – Tev jāspēr, Lakatiņ!

Bet Lakatiņš atbildēja:

- Nē, es nesperšu! Tas ir sunītis! Vai tad jūs neredzat? Tas ir mans sunītis Kamoliņš! Vairāk neko Lakatiņš nepaspēja pateikt, jo sunītis Kamoliņš atkal ierējās, sāka skriet un ošņāt dažādas pēdas, un aizrāva sev līdzī Lakatiņu, kas cieši turēja sunīti pavadā.
- Mēs taču samainījāmies, vai ne? – jautāja Zeķīte.
- Jā. Tagad mēs varam iet un spēlēties ar Lakatiņa tīģeri, - apgalvoja Cimdiņš.
- Vai, man bail! - priecājās Zeķīte.
- Viņi piesardzīgi pavēra durvis un ieklausījās. Tīģeris atkal ierūcās.
- Izklusījās pēc krākšanas, vai ne? – Čukstēja Zeķīte.

Cimdiņš drosmīgi paspēra soli, vēl soli – un uzskrēja virsū aizmigušajam Spilventiņam.

Bet Zeķīte, kas zagās aiz Cimdiņa, uzskrēja virsū viņiem abiem un skaļi iesaucās:

- Ai!
- Vai tu neredzēji Lakatiņa tīģeri, Spilventiņ? – jautāja Cimdiņš.
- Neredzēju vis. Es biju aizmidzis, - žāvādamies atbildēja Spilventiņš.
- Bet pirms tam arī neredzēji? – taujāja Zeķīte.
- Nē, neredzēju, - nopūtās Spilventiņš.

Cimdiņš drosmīgi apstaigāja visu istabu.

- Te nemaz nav tīģera! Lakatiņš mānījās. Es viņam sadošu! – dusmojās Cimdiņš.

Taču tad uz sienas parādījās ļoti liela ēna.

- Tīģeris! – sauca Zeķīte un piespiedās pie Spilventiņa. Tīģeris apstājās un, ķepu pacēlis, ieklausījās. Cimdiņš drosmīgi nostājās citiem priekšā. Bet istabā ienāca Kaķis.
- Murr, vai jūs te spēlējaties? – viņš jautāja.
- Kur palika tīģeris? Kaķi vai tu neredzēji? – uztraucās Lupatiņi.
- Es redzēju! – pieskrējis sauca Lakatiņš. – Mans sunītis Kamoliņš rēja, tīģeris nobijās un aizbēga! Vai ne, Podziņ? Podziņa arī redzēja.
- Bet es gulēju vienā istabā ar tīģeri un nemaz nenobijos, - stāstīja Spilventiņš.

- Spilventiņš nu gan ir drosmīgs, - apbrīvoja Zeķīte.
- Es arī nenobijos, - apgalvoja Cimdiņš.
- Kamoliņš un Podziņa arī nenobijās, - slavēja Lakatiņš.
- Murr, kādi jūs visi esat drosminieki, - teica Kaķis. – Kurš nebaidās nākt man līdzī uz virtuvi un paskatīties, vai tīģeris nesēž pie galda un neēd jūsu vakariņas?
- Es! Es! – sauca visi Lupatiņi.
- Es pabarošu tīģeri, - nočukstēja Spilventiņš.
- Bet es pabarošu mazo Podziņu, - teica Zeķīte un paņēma bēbīti no Lakatiņa.
- Es pabarošu sunīti Kamoliņu, - pieteicās Cimdiņš.

Lakatiņš noplātīja tukšos stūrītšus – viss jau bija sadalīts.

- Kaķi, vai es varētu pabarot tevi? – viņš cerīgi jautāja.
- Nu, protams, - teica Kaķis.

Un Lupatiņi visi kopā sacerēja dzejolīti par to, cik interesanti ir mainīties. Un par tīģeri.

viena mana mantiņa ko tā prot
no manis pie tevis aizripot

viena tava mantiņa ko tā prot
no tevis pie manis aizripot

abas mūsu mantiņas mainīties prot
abas kopā tīģeri pabarot

Iepazīsti Lupatiņus

Četri mazie Lupatiņi – Zeķīte, Cimdiņš, Spilventiņš un Lakatiņš – ir audumu bērniņi no audumu mājas. Lupatiņi lieliski prot spēlēties, bet daudz kas cits viņiem vēl jāiemācās. Viņi grib uzzināt, kurš mīt vannasistabā, kāda mājiņa būtu vispiemērotākā mājdzīvniekam, kur dzīvo ziema, vai var izārstēties, ēdot konfektītes, un mēģina saprast ar ko būtu interesanti precēties un kā no rīt piecelties. Cik labi, ka blakus ir gudrais Kaķis, kurš vienmēr var palīdzēt!

ZEĶĪTE

labprāt gaida ciemiņus, jautri lēkā, danco un greznojas kā maza dāma. Viņai patīk saimniekot un ieviest kārtību, lai mājās viss būtu skaisti. Zeķīte veikli stūrē auto, ātri skrien, prot arī spert un spārdīties. Taču viņa ir ļoti mīļa – pažēlo katru, kas pakrīt, un pieskata, lai brokastīs nevienam nebūtu tukšs šķīvītis.

LAKATIŅŠ

labāk par visiem prot izdomāt brīnumu lietas un pastāstīt citiem bērniem. Viņš sadzird vannas istabā ūdens Briesmoni, ierauga sunīti – dzijas Kamoliņu un auklē bēbīti – Podziņu. Visi tic, ka viņam ir pat īsts tīģeris! Lakatiņš ir viegls un neapdomīgs, un dažreiz steigā sapinas. Viņš bieži smejas, bieži raud, un kopā ar viņu nekad nav garlaicīgi.

CIMDIŅŠ

ir visdrosmīgākais! Ja vannas istabā dzirdami savādi trokšņi, viņš droši iet un paskatās, kas tur notiek. Cimdiņš ir ļoti draudzīgs, viņam patīk, ja visi bērni spēlējas kopā, ja visi piedalās piedzīvojumos. Cimdiņš ir stiprs, visu dara ātri, grib sacensties, vienmēr būt pirmais un uzvarēt. Viņš nekad nemānās un nemelo, bet reizēm sadusmojas.

SPILVENTIŅŠ

ir uzticams draugs, kas labprāt nāk palīgā – ja vien tobrīd nav iesnauadies. Labsirdīgais, lēnīgais Spilventiņš mēdz nolīst kaktiņā un pačučēt, tomēr ļoti vēlas, lai citi viņu neaizmirstu un aicinātu līdzī. Spilventiņš mīl panaškoties ar gardumiem, tas nekas, ka dažreiz, ēdot konfekti, var kaut kur pielipt. Spilventiņu var viegli piemānīt, bet viņš nekad neapvainojas!

KAĶIS

vienmēr ir Lupatiņiem līdzās un pieskata viņus, rūpējas, paskaidro, pamāca un samīļo. Tomēr viņam ir arī pašam sava, mazliet noslēpumaina dzīve – gluži kā visiem pieaugušajiem.

Zaķa Haralda zemestrīce

Reiz dzīvoja zaķis, kurš vienmēr uztraucās. “Ak vai,” viņš visu dienu murmināja, ak vai, ak vai!”

Visvairāk viņš uztraucās par to, ka varētu notikt zemestrīce. “Un ja nu tā būtu,” viņš teica pats sev, “kas gan notiktu ar mani?”

Kādu rītu viņš bija par to īpaši noraizējies, kad pēkšņi no tuvumā esoša koka nokrita neparasti liels auglis – **Bums!** -, liekot visai apkārtējai zemei notrīcēt.

Zaķis pielēca kājās.

“Zemestrīce!” viņš kiedza.

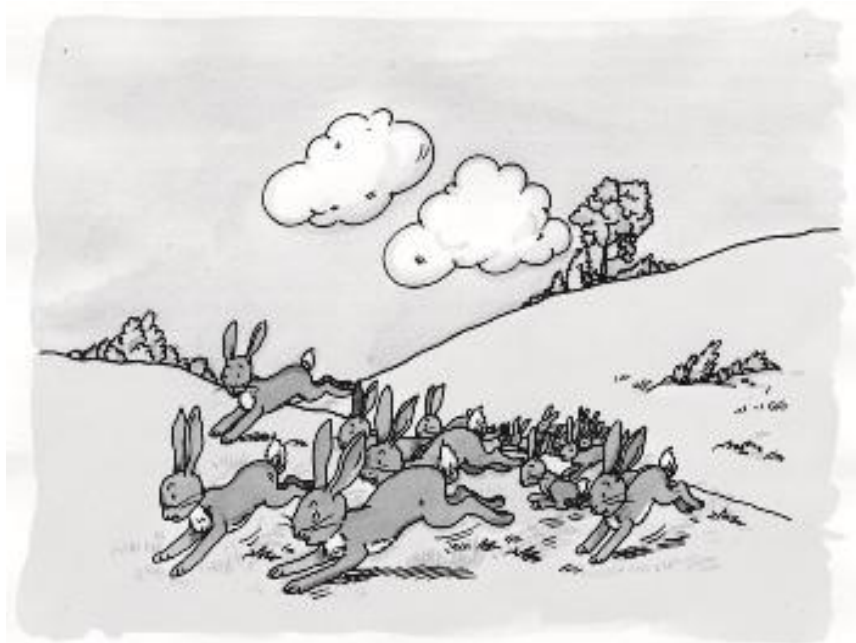
Un kliegdam skrēja pa laukiem, lai brīdinātu savus brālēnus.

“Zemestrīce! Glābieties!”

Visi zaķi pameta laukus un trakumā metās pakaļ Haraldam.

Viņi skrēja pāri klajumiem, cauri mežiem un pāri upēm uz kalniem, brīdinot visus radus, ko ceļā sastapa.

“Zemestrīce! Glābieties!”

Visi zaķi pameta savas mājvietas klajumos, pie upēm, kalnos, mežos un apjukuši sekoja Haraldam. Ap to laiku, kad viņi sasniedza kalnus, jau desmit tūkstoši zaķu rībināja ar kājām kā pērkons augšup pa nogāzi. Drīz viņi sasniedza augstāko virsotni. Pirmais zaķis pagriezās atpakaļ, lai paskatītos, vai zemestrīce viņiem tuvojas, bet viss, ko viņš varēja saskatīt, bija milzīgs skrienošu zaķu bars.

Tad viņš paskatījās uz priekšu, bet viss, ko varēja redzēt bija tikai kalni un ielejas, un tālumā spīdēja zila jūra.

Kamēr viņš tā stāvēja, parādījās lauva. “Kas te notiek?” lauva jautāja. “Zemestrīce, zemestrīce!” čaloja visi zaķi. “Zemestrīce?” lauva jautāja. “Kurš to ir redzējis? Kurš to ir dzirdējis?”

“Jautājiet viņam, jautājiet viņam!” kiedza visi zaķi, norādot uz pirmo. Lauva pagriezās pret pirmo zaķi.

“Lūdzu, kungs,” bikli teica zaķis. “Es mierīgi sēdēju mājās, kad izdzirdēju briesmīgu blīkšķi, un zeme sašūpojās, un es zināju, ka tai jābūt zemestrīcei, kungs, un es skrēju, cik ātri vien varēju, lai brīdinātu pārējos glābties.” Lauva skatījās uz zaķi ar lielām, gudrām acīm.

“Mans draugs, vai tu būtu tik drosmīgs un parādītu, kur šis briesmīgais gadījums notika?” Zaķis nebūt nejutās drosmīgs, bet viņš juta, ka lauvam var uzticēties.

Diezgan bailīgi viņš veda lauvu atpakaļ lejup no kalniem, pāri upēm, laukiem un mežiem, līdz beidzot bija mājās. “Šeit es to dzirdēju, kungs.”

Lauva palūkojās apkārt – un pavisam drīz viņa skatiens apstājās pie milzīga augļa, kas ar lielu troksni bija nokritis no koka.

Viņš to pacēla, uzkāpa uz klints un meta atkal zemē.

BUMS!

Zaķis palēcās. “Zemestrīce! Ātrāk skrienam projām, tas atkal notiek!”

Bet pēkšņi viņš ieraudzīja, ka lauva smējās. Un tad viņš ieraudzīja augli pie savām kājām.

“Ak,” viņš nopūtās, “Tātad tā nebija īsta zemestrīce, vai ne?”

“Nē, teica lauva, “tā nebija zemestrīce un tev nav ko baidīties.”

“Kāds muļķis es biju!”

Lauva laipni pasmaidīja. “Nekas, mazais draugs. Mēs visi, pat es, dažreiz baidāmies no lietām, kuras nevaram saprast.”

Un ar šo ziņu viņš atgriezās kalnos, lai desmit tūkstoš zaķu pateiktu, ka viņi droši var atgriezties mājās.